

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

БОРИСОВ ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 81'42'44 : [811.111+811.161.2]

ТИПОЛОГІЯ БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ
ДІАЛОГОВИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИК

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри
загального мовознавства і германістики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Васько Роман Володимирович,
Київський національний лінгвістичний університет,
ректор, професор кафедри
германської і фіно-угорської філології

доктор філологічних наук, професор
Єрмоленко Сергій Семенович,
провідний науковий співробітник
відділу загального і порівняльного мовознавства
Інституту мовознавства імені О.О. Потебні
НАН України

доктор філологічних наук, доцент
Кійко Юрій Євгенович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри германського, загального
і порівняльного мовознавства

Захист відбудеться “28” листопада 2017 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Тургенєвська 8/14

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “27” жовтня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.С. Толчєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена встановленню типології й виявленню етнокультурної специфіки британських та українських діалогових дискурсивних практик.

Сучасний неофункціоналізм у його когнітивно-синергетичному і дискурсивному вимірах продовжує вивчення тих фундаментальних понять, які в різні часи посідали передові позиції мовознавчих досліджень, однак, так і не вичерпали своєї проблематичності. До таких феноменів належить поняття “діалогу” – найдавнішої форми людського спілкування (М.М. Бахтін, І.В. Борисюк, Т.Г. Винокур, В.Г. Гак, М. Халлідей, Л.М. Михайлов, Л.П. Чахоян, Л.В. Щерба та ін.), що має потужну традицію його опрацювання у плані **форм реалізації: усної** (А.Й. Багмут, Д.Х. Баранник, В.З. Дем’янков, Р. Лакофф, Г. Сакс, І.С. Шевченко, Е. Щеглофф, Л.П. Якубинський та ін.), **писемної** (Д. Камерон, А. Краак, П. Лінелл, І. Панович, Г.Г. Почепцов, Л.В. Щерба та ін.), **типів дискурсивних практик: інституційного та особистісно-орієнтованого** (Р. Арнетт, В.І. Карасик, В.Б. Кашкін, Н.В. Петлюченко, К.Ф. Сєдов), **політичного** (Л.Л. Славова, О.Й. Шейгал), **публічного** (Е. Ортон, І.В. Шарафан), **педагогічного** (М. Дуфор, В.Г. Пасинок), **медійного** (Т.Г. Добросклонська, В.Є. Чернявська), **аргументативного** (А.Д. Белова, С. Греко), **авторитарного** (П.Г. Крючкова), **інформативного** (П.А. Рудов), **сімейного** (Л.П. Іванова), **інтрасуб’єктного** (Т.А. Космеда), **художнього** (Т.М. Колокольцева, І.І. Сєрякова); за **змістом перебігу: конфліктний** (Л.А. Білоконенко, Ч. Гудвін), **кооперативний** (О.С. Ісерс, І.Р. Корольов) та **діалог суперництва** (І.І. Савчук); за **жанровою диференціацією: розмова** (В.Д. Девкін, Г. Кларк), **бесіда** (Д. Карбау, Л.П. Якубинський), **суперечка** (В.С. Григор’єва), **сварка** (О.Й. Шейгал), **дискусія** (Л.М. Шелест), **ток-шоу** (Г. Білал, М. Маклюєн), **інтерв’ю** (Г.О. Денискіна, Г.С. Мельник), **прес-конференція** (В.Г. Ожидрянова), **дебати** (М. Вукович, П. Емерсон), **переговори** (Дж. Бретт, М. Гелфанд), **листування** (Г. Філіп) тощо.

Безпосередньо в дискурсивно-зорієнтованих студіях мовну онтологію діалогу аналізували у **логіко-семантичному** (В.З. Дем’янков, Л.М. Михайлов, Л.П. Чахоян), **функціонально-семантичному** (В.Д. Девкін, О.В. Падучева), **структурно-семантичному** (В.Г. Гак, Б.І. Федоров, Н.Ю. Шведова), **когнітивно-семантичному** (К.А. Беляєва, Т. ван Дейк, О.В. Тарасова), **інтонаційному** (А.А. Калита), **аксіологічному** (Н.В. Гончарова), **модальному** (Н.Д. Арутюнова), **прагматичному** (В.В. Богданов, Г.Г. Почепцов, Д. Таннен), **тема-рематичному** (А.Б. Агієва), **лінгвосеміотичному** (І. Гоффман, С.С. Єрмоленко, Г.Ю. Крейдлін, І.І. Сєрякова), **психолінгвістичному** (О.М. Леонт’єв, Є.Ф. Тарасов), **гендерному** (О.І. Горошко, П. Екерт), **соціокультурному** (Дж. Бонд, І.Р. Вихованець) тощо аспектах.

Останнім часом вектор дослідження діалогу змістився у мережу Інтернету, де з’явилася інша форма діалогової комунікації – **віртуальна** (Р.В. Васько, Л.Ф. Компанцева, Р. Холт, С.Г. Чемеркін та ін.) та її жанри: **чат** (Н.С. Андріанова, М.О. Столярова), **блог** (Р. Блад, І.В. Пожидаєва), **форум** (В.Л. Волохонський, В.В. Демент’єв, О.В. Лутовинова). І саме ця інтеракція, що має транскультурну природу, зумовила новий поворот в осмисленні діалогу – зіставний, коли на матеріалі різних мов почали вивчати закономірності його перебігу в міжкультурній комунікації (А.В. Корольова, Й.А. Стернін, С.Г. Тер-Мінасова та ін.).

Міжкультурний напрям дослідження різних типів і форм діалогової комунікації (Р. Арнетт, С. Блайт, О.В. Бобирьова, В.Г. Гак, Т. Кайаоглу, Д. Карбау, Д. Койке, І.Р. Корольов, Т.М. Нікульшина, М.С. Рижков, С. Робінсон, Л.Л. Славова, Ф. Фаріні та ін.) дає підстави зробити припущення про те, що в кожній культурі універсальне людське спілкування має свої національно-марковані й соціалізовані вияви у комунікативній поведінці.

Наукова цінність зіставних лінгвістичних студій із цієї проблематики полягає в тому, що всі вони підтримують розгляд мови як ідеалізованої складноструктурованої моделі людської когніції (О.Є. Кібрик), одиниці якої актуалізуються її носіями для побудови текстових повідомлень спершу на глибинному (когнітивному), а потім і на поверхневому (вербальному) рівнях розгортання діалогової інтеракції (М.Ф. Алефіренко, М. Аткинсон, Ф.С. Бацевич, В.З. Дем'янков, К. Ейджмера, А.П. Загнітко, Ю. Келлі, І. Кечкеш, Д. Койке, М.Л. Макаров, І. Маркова, А.Ю. Маслова, А. – Б. Стенстрем, М. Хауф, Н. Хомський). Такий підхід до розуміння діалогу виводить комунікативну діяльність людини на вищий рівень пізнання і дає змогу кваліфікувати її як відкриту й динамічну *функціональну систему* (А.А. Зернецька), яка обмінюється інформаційними стимулами з середовищем реалізації комунікації (П.К. Анохін), тобто з дискурсивними практиками (Р. Водак, Т. ван Дейк, Дж. Джі, Д. Карбау, Р. Картер, Р. Келлер, Т.А. Космеда, А. Люк, Р. Роджерс, Ч. Светанант, І.І. Серякова, Д. Таннен, В.А. Ущина, Н. Ферклау, М. Фуко, Ю. Хабермас, Т. Хакін, Р. Янг), і за рахунок такого зворотного зв'язку самоорганізується, саморегулюється й саморозвивається. Це засвідчує когнітивно-синергетичний характер комунікативної діяльності людини.

З огляду на таку постановку проблеми у найсучасніших працях із різних дискурсивних практик простежується *кратологічний (потестарний)* аспект їхнього виконання (Л. Густавссон, Б. Дейвіс, М. Джахеді, П. Лінелл, С.П. Поцелуєв, Е. Ройцель, О.Й. Шейгал), де дискурс загалом визначається як “технологія реалізації влади” (Р. Водак), а діалог – як інформаційно-асиметрична подія, що передбачає регуляцію взаємної поведінки партнерів комунікації (Н.Д. Арутюнова, Р. Блакар, Б.Ф. Ломов, Ю.М. Лотман, Дж. Форфан, А. Хольцхайтер). При цьому, діалог, віддзеркалюючи інтерактивні / статусні прагнення носіїв мови (Ш. Баллі, Р. Барт, М. Гелфанд, Т. ван Дейк, Е. Канетті, П. Рікер, Н. Фоушин, М. Фуко), відображені у контекстуально та інтенціонально найсильніших стратегіях і тактиках комунікативного впливу (Ч. Базерман, В.Ф. Петренко, І.П. Сусов, Є.Ф. Тарасов, Н.І. Формановська), постає як семіотичний простір реалізації його асиметрії (С.П. Поцелуєв). Взаємодія наявних у свідомості етноспільноти та її представників когнітивних моделей мови та діалогу як асиметричної події сприяє новому розумінню соціальної функції мови, згідно з яким вона є способом регулювання відносин влади й соціуму (М. Аткинсон, Д. Мамбі, Г. Маркузе, Л. Путнем, О.Г. Спіркін, Й.А. Стернін, Г.М. Яворська), інструментом впливу (Е. Канетті, М.Л. Макаров), важелем маніпуляцій (С.Г. Кара-Мурза, О.Й. Шейгал) і контролю в побутових та інституційних дискурсивних практиках (В.Б. Кашкін, Д. Сміт), зокрема й у британському та українському комунікативних просторах.

Цей новий підхід потребує уточнення наявних теоретичних концепцій діалогу в плані коригування його епістемічної суті й представлення типології з широким спектром національних діалогових практик, які забезпечують інтенції та потреби комунікантів – носіїв різних мов. До того ж необхідно упорядкувати строкату палітру продуктів мовної діяльності адресантів-журналістів. Порушувана проблема набуває ще більшої актуальності в умовах інтенсивної глобалізації, у контексті віртуального обміну інформацією, коли формуються навички й уміння вести діалог у блозі, чаті, форумі, що впливає не лише на індивідуальну етносвідомість, а й конструює масову культуру спілкування.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення когнітивно-семіотично-мовних механізмів досягнення кооперативності у спілкуванні представників різних соціумів, яка ґрунтується на теорії діалогічної взаємодії, започаткованої М.М. Бахтіним. Поєднання когнітивно-синергетичного та дискурсивно-семіотичного підходів до сучасного розуміння феномена мови загалом видається необхідним для розроблення нових положень теорії мовної діяльності людини, де діалог постає як відкрита, динамічна, функціональна система, яка обмінюється інформаційними стимулами з етнокультурним середовищем різнотипних дискурсивних практик його реалізації і за рахунок такого взаємозв'язку самоорганізується, саморегулюється й саморозвивається. Ця проблема ще більше актуалізується в контексті нового формату комунікації – віртуального, де вміння вести діалог у блозі, в чаті тощо відображає як індивідуальну національно-зумовлену культуру такого спілкування, так і формує масову свідомість транскультурного типу.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні про те, що спільні для британської та української лінгвокультур усна, писемна та віртуальна діалогова взаємодія є окремими функціональними системами, які різняться за низкою якісних (лінгвальних і позалінгвальних) та кількісних параметрів реалізації у межах тієї чи іншої дискурсивної практики, що зумовлено, з одного боку, особливостями граматичних структур англійської та української мов, а з іншого, – соціальними, політичними, економічними реаліями національних соціумів.

Зв'язок дисертації із науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, протокол № 4 від 27 листопада 2013 року, уточнено та перезатверджено на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, протокол № 7.1 від 13 вересня 2017 року. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри германської філології ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка “Когнітивно-дискурсивні та лінгвокультурні особливості одиниць германських мов”, а також Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова в рамках фундаментального наукового проекту, здійснюваного за рахунок видатків фонду Державного Бюджету України “Германоромано-слов'янський корпус аутентичних наукових текстів із лінгвоантропогенезу: розробка технологій нового покоління” (державна реєстрація № 0117U004901).

Мета дисертації полягає у встановленні типології британських та українських діалогових дискурсивних практик за форматом їхнього перебігу, генезою та жанровою диференціацією.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- систематизація теоретичних положень із проблематики вивчення феномена діалогу, сформульованих у різних сферах гуманітарного знання, їхнє поглиблення й оновлене витлумачення з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми і зіставно-типологічної лінгвістики;

- уточнення визначення поняття діалогу як відкритої динамічної функціональної системи, що самоорганізується й саморозвивається у національних дискурсивних практиках конкретної лінгвоспільноти;

- обґрунтування введення в науковий обіг когнітивно-синергетичної лінгводискурсології наукової дескрипції “діалогові дискурсивні практики”;

- реконструкція концептуальної моделі діалогу, представленої етнокультурними й етноментальними модифікаціями фреймів *DIALOGUE* / *ДІАЛОГ* в англійській та українській мовах;

- виявлення типів британських та українських діалогових дискурсивних практик за форматом перебігу комунікації на основі медійних способів відтворення усного, писемного й віртуального діалогів;

- диференціація діалогових дискурсивних практик за генезою на основі опозиції неінституційність/інституційність;

- здійснення жанрової таксономії діалогових дискурсивних практик за опозиційним критерієм первинність/вторинність та їхня класифікація за типовими ситуаціями комунікації;

- установа типологічних закономірностей і національно-культурних відмінностей у мовних засобах конструювання різноформатних, різногенезисних і різножанрових британських та українських діалогових дискурсивних практик.

Об'єктом дослідження є різноформатні, різногенезисні, різножанрові британські й українські діалогові дискурсивні практики.

Предмет дослідження становить природно-побутовий тип діалогу усного формату та його первинні мовленнєві жанри – розмова, бесіда, суперечка, сварка; соціально-політичний тип діалогу усного формату та його вторинні мовленнєві жанри – інтерв'ю, ток-шоу, політичні дебати; соціально-побутовий тип діалогу писемного формату та його вторинні мовленнєві жанри – листи-запитання, листи-відгуки, листи-зізнання, соціальний тип діалогу віртуального формату та його вторинні мовленнєві жанри – блог, чат, форум.

Джерельну базу дослідження складають британські й українські кіно- та телематеріали усних діалогових інтеракцій, розміщені в мережі Інтернет, сучасна британська й українська періодика (*The Cosmopolitan, The Elle, The Focus, The Maxim, The Menshealth, The Newscientist, The Guardian, The Telegraph, The Sunday Times, The Vanity Fair* та *Бізнес Інформ, Вільна Україна, Віче, Звягель, Зелена Планета, Кореспондент, Профспілкові Вісті, Реліз.Ua, Світ молоді, Сільські Вісті, Українська правда, Урядовий кур'єр*), а також матеріали британських та українських чатів, блогів і форумів (*Bestukforums, Free Uk Chat Rooms, In-Chat JustChat,*

Geocaching, Livejournal UK, Teen Hut-Teen Forums, The Guardian, Ukbusinessforums, UKC, Ukchatters Free Uk Chat, World of Chat та Аніме та манга українською, ЖЖ, Київський форум “Українці”, Uainfo. Українська блогосфера, Українські Карпати, Українська правда, Форуми Майдану, Форум TopUa.net, Чатинет, Чат Bizarre, Korrespondent.net, Zahid.net). Для аналізу залучено лексикографічні джерела англійської та української мов: “Business Term Glossary” [Ed. by T. Berry], “Cambridge Dictionary Online” [Electronic Resource], “Dictionary of Slang” [Ed. by T. Duckworth], “BBC Webwise” [Ed. by C. Reeve], “Glossary – UK Parliament” [Ed. by J. Games], “Legal Glossary” [Ed. by J. Abrey, D. Lush, G. Steel], “Oxford English Dictionary Online” [Electronic Resource] та “Словник української мови” в 11 томах. – К., 1970–1980 [гол. ред. І.К. Білодід], “Короткий словник жаргонної лексики української мови.” – К., 2003 [уклад. Л. Ставицька], “Словник нецензурних слів та виразів” [уклад. О. Дзига, В. Пояснюк], “Словопедія” [Електронний ресурс], “Термінологічний словник” [уклад. О.В. Синеокий], “Тлумачний словник з інформатики” [гол. ред. Г.Г. Півняк].

Фактичний матеріал дисертації становлять 390407 слововживань у британських та українських діалогах (англ. 195263; укр. 195144), представлених у 35379 синтаксичних одиницях (англ. 16310; укр. 19069). Загальний обсяг текстів усного формату природно-побутового діалогу складає 120167 слововживань (англ. 60073; укр. 60094), усного соціального – 90088 (англ. 45067; укр. 45021), писемного – 90022 (англ. 45019; укр. 45003), віртуального – 90130 (англ. 45104; укр. 45026). З лексикографічних джерел відібрано 471 лексему (англ. 256 од.; укр. 215 од.) англійської й української репрезентації інваріантних концептів *DIALOGUE* і *ДІАЛОГ* та концептів-варіантів етномаркованих дискурсивних практик і виявлено 22 синонімічні домінанти – назви “діалогу” та назви його жанрів.

Методи дослідження. На основі комплексного підходу до аналізу об’єкта наукової рефлексії та методологічних принципів експланаторності, дискурсоцентризму, діалогізму, культурного детермінізму, функціоналізму та синергетичної системності застосовані такі методи й прийоми дослідження:

1) **структурної лінгвістики** (*метод моделювання* – для представлення моделі діалогу як когнітивно-дискурсивно-комунікативного конструкта; *метод аналізу словникових дефініцій* – для систематизації поняттєвого наукового обсягу термінів *dialogue* та *діалог*, зафіксованого в лексикографічних і енциклопедичних джерелах, а також назв мовленнєвих жанрів діалогу в британських та українських дискурсивних практиках; *компонентний аналіз* (складова *структурного методу*) – для виявлення організації сем у значеннях мовних одиниць, уживаних у первинних і вторинних жанрах британських та українських діалогових дискурсивних практик; *дистрибутивний аналіз* – для виявлення характеру їхньої сполучуваності; *аналіз за безпосередніми складниками* – для ідентифікації синтаксичної специфіки пореплікової будови діалогів у британських та українських дискурсивних практиках; *кількісний аналіз* – для обчислення відсоткового співвідношення функціонування мовних одиниць різних рівнів в усному, писемному й віртуальному форматах британських та українських діалогів; *елементи статистичних підрахунків* – для вимірювання активності вжитку різнорівневих мовних одиниць у проаналізованому матеріалі);

2) **когнітивної лінгвокомпаративістики** (метод *фреймового* моделювання – для модифікації акціонально-посесивної конфігурації фреймів *DIALOGUE* та *ДІАЛОГ*; метод *когнітивно-семантичної реконструкції* – для відновлення концептуальної моделі етномаркованого діалогу та способів і засобів його відображення у британській та українській мовній свідомості; *прототипової* семантики – для виявлення концептуальних схем, які лежать в основі усних, писемних та віртуальних діалогових дискурсивних практик британської й української спільнот);

3) **лінгвопрагматики та комунікативної лінгвістики** (*аналіз у термінах теорії мовленнєвих актів* – для визначення іллокутивних елементів мовленнєвих актів, характерних для діалогових єдностей; *контекстуально-інтерпретативний метод* – для аналізу мовних одиниць первинних і вторинних мовленнєвих жанрів діалогу в широкому контексті);

4) **лінгводискурсології** (*метод конверсаційного аналізу* – для встановлення фаз перебігу діалогів, їхньої тематики, а також для виявлення функціонального типу зміни ролей як інструмента впливу комунікантів, *метод критичного дискурс-аналізу* (Т. ван Дейк, Р. Водак) – для аналізу перебігу та результативності діалогових дискурсивних практик британської та української лінгвокультур з урахуванням прагматичних, соціальних та особистісних чинників комунікації; *ініціативно-респонсивний аналіз* – для вимірювання домінування продукованих у діалозі реплік мовців та встановлення рівня асиметричності діалогу);

5) **зіставної лінгвістики** (*зіставно-типологічний метод*, за допомогою якого визначено *tertium comparationis* – основу зіставлення формату, генези й жанрів британських та українських діалогових дискурсивних практик; здійснено зіставну інтерпретацію мовного, мовленнєвого та невербального конструювання етнічних інтеракцій; представлено типологічну модель британських та українських діалогових дискурсивних практик).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації *уперше розроблено* нову теоретико-методологічну концепцію для встановлення типології британських та українських діалогових дискурсивних практик: форматної (усний, писемний, віртуальний тип діалогу), генезисної (природно-побутовий та соціальний (з його різновидами) тип діалогу) і жанрової (первинний і вторинний тип діалогу); *запропоновано* нове розуміння діалогу як універсального й водночас етнокультурно-маркованого динамічного складного когнітивно-комунікативно-дискурсивного конструкта, який специфічно відтворюється в різноформатних, різногенезисних і різножанрових діалогових дискурсивних практиках, й *уточнено* його визначення як інформаційно-асиметричної події, що процесуально розкривається в обмеженні взаємної свободи партнерів через постійну корекцію комунікативної поведінки один одного. *Визначено* гіперо-гіпонімічні відношення між ключовими термінами дисертації: “комунікація” / “діалог” / “дискурс” / “дискурсивна практика” / “мовленнєвий жанр”. *Адаптовано* дефініцію терміна “зіркве інтерв’ю” до ключових засад діяльності ЗМІ в Україні – демократичності й незалежності, на яких конструюється мовленнєвий жанр “бесіди” кореспондента з видатною особистістю в режимі “запитання-відповідь” і транслюється, переважно наживо, ЗМІ.

Сформульовано нове трактування терміна “параметризація”, що передбачає дослідження мови як ідеалізованої системи людської когніції, яка забезпечує продукування діалогічних текстів, зумовлених форматом і жанром спілкування; *обґрунтовано* базовий статус усного формату природно-побутового типу діалогу, первинними мовленнєвими жанрами якого є розмова, бесіда, суперечка, сварка і який є джерелом для інших типів: соціально-політичного типу усного формату з вторинними мовленнєвими жанрами (інтерв’ю, ток-шоу, політичні дебати), соціально-побутового типу писемного формату з вторинними мовленнєвими жанрами, до яких належать листи-відгуки, листи-запитання, листи-зізнання, соціального типу віртуального формату з вторинними мовленнєвими жанрами – блог, чат, форум.

Обчислено рівень інтеракційного домінування первинних мовленнєвих жанрів у британських та українських діалогових дискурсивних практиках; *схарактеризовано* тенденції вибору учасниками діалогу стратегій поведінки, тактик та ходів їх реалізації як відображення мотиваційно-вольових устремлінь комунікантів-представників британської та української етноспільнот. *Доведено* гіперсистемний характер діалогу як універсальної когнітивно-дискурсивної моделі людської свідомості. Взаємодія модулів (адресант і адресат як продуценти-учасники діалогових дискурсивних практик, інтеріоризоване буття, етнічна семіосфера, семіотичний універсум) відображає динамічні й статичні зв’язки елементів діалогу як мобільної системи, що самоорганізується і породжує лінгвосеміотичний результат – текст.

Зміст дисертації сформульовано в положеннях, які **винесено на захист**:

1. Діалог є універсальною складною динамічною когнітивно-комунікативно-дискурсивною конструкт-системою, що відтворюється в соціальних відносинах партнерів у процесі безперервного обміну інформацією і виявляє своє специфічне національно-культурне забарвлення в дискурсивних практиках британської та української лінгвоспільнот.

2. Діалогова дискурсивна практика – це гіперсистема, яка складається з взаємопов’язаних відкритих підсистем усної, писемної, віртуальної комунікації, що мають якісну, кількісну та процесуальну лінгвокультурну специфіку. Ізоморфність цих підсистем виявляється в їхній структурації (компонентній, рівневій, модульній), порепліковій організації, доступі кожної до арсеналу мовних, мовленнєвих та невербальних засобів комунікації, властивих конкретній лінгвокультурі, в якій вони реалізуються. Базовою є підсистема усної природно-побутової комунікації, жанри якої становлять основу для формування жанрів усної соціальної, писемної та віртуальної комунікації.

3. Типологія британських та українських діалогових дискурсивних практик встановлена шляхом параметризації діалогу – поліпарадигмальної методичної процедури його дискретизації (у величинах, показниках і характеристиках) й типологізації, що передбачала три етапи: 1) реконструкцію прототипного вербального та невербального компонентів фреймових структур різноформатних і різножанрових діалогів; 2) обчислення прототипного інтеракційного домінування в первинних мовленнєвих жанрах; 3) визначення конститутивних ознак ситуації діалогу та побудову його модульної інформаційної моделі.

4. Реконструйована на британському та українському лексикографічному матеріалі, концептуальна модель діалогу представлена етнокультурними та етноментальними модифікаціями фреймів *DIALOGUE* та *ДІАЛОГ*, що мають спільну акціонально-посесивну конфігурацію: [[ТУТ / ЗАРАЗ] СТІЛЬКИ ХТОСЬ1 / ХТОСЬ2: агенс (особа) діє на СТІЛЬКИ ХТОСЬ2 / ХТОСЬ1: пацієнс (особа) ТАК1 (вербально) [за допомогою [ТАКИЙ ЩОСЬ1: інструмент / контейнер (форма) [має СТІЛЬКИ ЩОСЬ2: вміст (ідея)]]] з відмінним наповненням інформаційних блоків: у британській етносвідомості акцентується намагання вирішити проблему ([ХТОСЬ1 / ХТОСЬ2: агенс (особа) діє ТАК2: спосіб дії (інтелектуально (*explore / resolve*)) на ТАКИЙ (*particular*) ЩОСЬ3: об'єкт (*subject / problem*)), а в українській – обмін фактами про предмет розмови [ЩОСЬ2 (думка / відомості)].

5. В усному форматі природно-побутових дискурсивних практик домінують прості типи речень (англ. 88,3 %; укр. 74,8 %) з активним уживанням розмовних одиниць (англ. 84,4 %; укр. 71,7 %), вульгаризмів (англ. 7,2 %; укр. 18,3 %), еліпсису (англ. 42,8 %; укр. 36,9 %), лексичних (англ. 11,4 %; укр. 11,5 %) і синтаксичних (англ. 10,9 %; укр. 8,9 %) повторів. Відмінним є активне вживання в діалогах британської культури прикметників характеристизації одного іменника (англ. 54,2 % / укр. 12,9 %), а української – одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки (англ. 11,5 % / укр. 63,2 %) та емоційно забарвлених висловлень (англ. 16,2 % / укр. 22,6 %).

6. Усний формат соціально-політичних дискурсивних практик демонструє тенденцію до збільшення кількості складних речень (англ. 43,3 %; укр. 36,3 %), лексичних (англ. 17 %; укр. 13,8 %) і синтаксичних (англ. 19,4 %; укр. 17,3 %) повторів та зменшення еліпсису (англ. 12,8 %; укр. 17,4 %); характеризується наявністю термінологічної (англ. 66,3 %; укр. 58 %) та розмовної (англ. 24,1 %; укр. 32,3 %) лексики, займенників 1-ої особи множини (англ. 80,5 %; укр. 75,9 %), однорідних членів речення (англ. 21,8 %; укр. 19,4 %). Етномаркованим є більший відсоток емоційних висловлень у діалогах української лінгвоспільноти (англ. 15 % / укр. 21,8 %).

7. Писемний формат соціально-побутових дискурсивних практик є найменш емоційно-забарвленим (англ. 8,7 %; укр. 13,6 %). Спільними характеристиками таких діалогів є кооперативність (англ. 95,2 %; укр. 94,3 %) та відсутність мовленнєвих актів промісивів і менасивів. Типовим є функціонування розмовної (англ. 27,5 %; укр. 27,8 %) та термінологічної (англ. 65,6 %; укр. 65,9 %) лексики, а також уживання займенників 1-ої особи множини (англ. 52,5 %; укр. 41,8 %), еліпсису (англ. 26,1 %; укр. 19,9 %), однорідних членів речення (англ. 13,7 %; укр. 22,9 %). Відмінним – наявність вульгаризмів у британських листах (англ. 3,8 %) та одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки – в українських (укр. 26,2 %).

8. Віртуальний формат соціального діалогу містить переважно розмовну лексику (англ. 48,8 %; укр. 63,6 %), сленгізми (англ. 26,4 %; укр. 17,4 %) та прості речення (англ. 62,9 %; укр. 61,4 %). Кількісно неоднаковим є функціонування еліпсису (англ. 49,3 % / укр. 38,1 %), займенників 1-ої особи множини (англ. 57,1 % / укр. 46 %), апозиопезису (англ. 12,2 % / укр. 24,3 %), прислівників розмовного мовлення (англ. 20,5 % / укр. 10,5 %), одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки (англ. 6 % / укр. 30,7 %) й емоційних висловлень (англ. 12,1 % / укр. 27 %).

9. Рівень інтеракційного домінування у первинних мовленнєвих жанрах є незначним, особливо в розмові (прототипово коливається в діапазоні ІР-різниця=0-0,5 (англ. ІР-різниця=0-0,4, укр. ІР-різниця=0-0,5)) та бесіді (діапазон ізоморфно розширюється – ІР-різниця=0-1 (англ. ІР-різниця=0-0,9, укр. ІР-різниця=0-1)). Ізоморфним виявилось і те, що діапазон цього рівня зростає в суперечках (ІР-різниця=0,2-1,5 (англ. ІР-різниця=0,2-1,2, укр. ІР-різниця=0,2-1,5)), та, найбільше, у сварках (ІР-різниця=0,1-1,6 (англ. ІР-різниця=0,1-1,6, укр. ІР-різниця=0,1-1,5)), що демонструє тенденцію до монологізації цього жанру діалогу.

10. Спільними для підсистем усного, писемного та віртуального форматів комунікації є, по-перше, інваріантна когнітивна модель діалогу, що визначає організаційні, регулятивні й динамічні процеси інтеракції в обох лінгвокультурах; по-друге, пореплікова організація діалогу у вигляді інтерактивного блоку “стимул-реакція”; по-третє, домінування тактик кооперації; мовленнєвого акту констативу; простих речень; еліпсису та розмовно-просторічної лексики. Відмінним є те, що діалог у британській лінгвокультурі характеризується перевагою лексики підвищеного регістру (англ. 38,3 % та укр. 34,7 %), термінологічної та книжної, і прикметників характеристичності одного іменника (англ. 28,9 % та укр. 12,8 %), а в українській – перевагою одиниць із суфіксами суб’єктивної оцінки (англ. 5,2 % та укр. 33,6 %) і більшою емоційністю.

Практичне значення одержаних результатів пов’язане з можливістю їхнього використання у зіставно-типологічних дослідженнях, а також у викладанні навчальних дисциплін: порівняльна типологія англійської та української мов, теорія комунікації (розділи “Базові поняття теорії комунікації”, “Одиниці комунікації”, “Вплив у комунікативній взаємодії”), соціолінгвістика (“Статусно-рольові особливості діалогічної взаємодії”), лінгвопрагматика (розділи “Теорія мовленнєвих актів”, “Стратего-тактична складова комунікації”), когнітивна лінгвістика (розділ “Структура концептів”), лексикологія англійської мови (розділ “Стилістичні регістри лексики”), сучасна українська літературна мова (розділи “Лексикологія”, “Словотворення”, “Морфологія”, “Синтаксис”), стилістика української мови. Результати дослідження можуть прислужитися представникам мас-медійної сфери, дипломатичним службам, правоохоронним органам (підготовка перемовників для запобігання конфліктних ситуацій) та іншим фахівцям, що спеціалізуються у сфері комунікації.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на *тридцяти семи* наукових конференціях, серед яких *двадцять вісім* міжнародних: “Мова. Культура. Комунікація” (Чернігів, 2010–2013; 2015–2017), “Етнознакові функції культури: мова, література, фольклор” (Київ, 2013), “Коммуникативные аспекты современной лингвистики и лингводидактики” (Росія, Волгоград, 2013); “Сучасні дослідження мови та літератури” (Донецьк, 2014), “Античний світ і сучасність” (Київ, 2014), “Міжкультурна комунікація: Мова-Культура-Особистість” (Острог, 2014), “Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми” (Київ, 2014), “Мова в професійному вимірі: комунікативно-культурний аспект” (Харків, 2014), “Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації” (Острог, 2014–2015), “Urgent Problems of Philology and Linguistics” (Угорщина, Будапешт, 2015), “Лингвокультурное образование в системе вузовской подготовки специалистов” (Білорусь, Брест, 2015–2016),

“Міжкультурна комунікація: Мова-Культура-Особистість” (Острог, 2015), “Современные проблемы филологии и методики преподавания языков” (Єлабуга, 2015), “Міжкультурна комунікація: Мова-Культура-Особистість” (Острог, 2016), “Современные технологии обучения иностранным языкам” (Росія, Ульяновськ, 2016), “Актуальные вопросы германской филологии и лингводидактики” (Білорусь, Брест, 2016); “Actual Problems of Science and Education” (Угорщина, Будапешт, 2016), “Язык, культура, ментальность” (Росія, Н. Новгород, 2016), “Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний та методичний аспекти” (Київ, 2016), “Актуальные вопросы германской филологии и лингводидактики” (Білорусь, Брест, 2017); *чотири* всеукраїнських: “Актуальні питання філології” (Київ, 2012), “Актуальні питання філології” (Київ, 2013), “Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти” (Чернігів, 2014), “Релігія. Філософія. Культура” (Чернігів, 2015); *п'ять* міжвузівських: “Українська мова: історія, сучасний стан, перспективи” (Чернігів, 2014–2016), “Філософія мови та мова філософії” (Чернігів, 2014), “Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи” (Кам'янець-Подільський, 2017).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи викладено в *сорока восьми* публікаціях, з яких *одна* монографія “Когнітивно-інформаційна параметризація діалогу у британських та українських різножанрових дискурсивних практиках” (23,5 др. арк.), *тридцять дві* статті: *сімнадцять* (7,22 др. арк.) статей, надрукованих у наукових фахових виданнях України, *п'ять* (1,91 др. арк.) статей, опублікованих у періодичних виданнях інших держав, *одна* стаття (0,39 др. арк.) – у виданні України, що індексується в міжнародних наукометричних базах даних, *одна* (0,61 др. арк.) – у міжнародному науковому збірнику, *п'ять* (2,2 др. арк.) – у виданнях, які не внесено до списку фахових видань України (*три* з яких у співавторстві), *три* (1,22 др. арк.) – у наукових виданнях інших держав, а також матеріали (*чотири* з яких у співавторстві) *п'ятнадцятьох* наукових конференцій (2,6 др. арк.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення та висновки дисертації розроблені автором особисто. У наукових працях, опублікованих у співавторстві (номери 25, 26, 27, 34, 35, 36, 37 за списком публікацій в авторефераті), автору належать:

- адаптація дефініції терміна “зіркове інтерв'ю” до ключових положень ЗМІ в Україні – демократичності й незалежності – та розроблення методики його аналізу;
- витлумачення діалогу як окремого типу дискурсивної діяльності та його таксономія за дискурсивними практиками;
- визначення статусно-рольових відмінностей комунікантів під час аналізу етнічних дискурсивних практик;
- установлення співвідношення між “діалогічною взаємодією” та “комунікативною ситуацією”.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел (501 позиція, з яких 169 – іноземними мовами), довідкових та лексикографічних джерел (33 позиції), джерел ілюстративного матеріалу (417 позицій) та 5 додатків. Загальний обсяг роботи – 543 сторінки, обсяг основного тексту дисертації становить 370 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

У **першому розділі “Комуникативні й когнітивно-дискурсивні засади вивчення діалогу в зіставно-типологічній лінгвістиці”** здійснено критичний аналіз лінгвістичних праць із проблематики діалогу та систематизовано основні напрями його вивчення: *структурний* (О.С. Ахманова, Т.Г. Винокур, В.Г. Гак, Л.В. Щерба), *комуникативний* (С.О. Аристов, Н.Д. Арутюнова, А.А. Зернецька, Л.М. Михайлов), *функціональний* (В.В. Богданов, В.С. Григор'єва, І.П. Сусов та ін.), *дискурсивний* (О.С. Ісерс, А.Е. Левицький, І.С. Шевченко) та *когнітивний* (Н.Г. Воронцова, Т. ван Дейк, А.О. Кібрик, А.В. Корольова, Ж. Фоконьє), які дали змогу визначити гіперо-гіпонімічне співвідношення термінів “комунікація”, “діалог”, “дискурс”, “дискурсивна практика”, “жанр” (Ф.С. Бацевич, В.В. Демент'єв, Г.Г. Почепцов, М. Фуко, Ю. Хабермас). Окремо розглянуто загальні критерії диференціації діалогів (О.В. Лутовинова, К.Ф. Седов), а також структурні його складові з огляду на фазовість розгортання (М.Л. Макаров). Обґрунтовано *інформаційно-асиметричну сутність* цього феномена (Р. Барт, Р. Блакар, Р. Водак, Б. Дейвіс, Р. Лакофф, Ю.М. Лотман, Ю.В. Рождественський, Й.А. Стернін, Г.М. Яворська) й наголошено на необхідності його зіставно-типологічного вивчення в когнітивно-комуникативно-дискурсивному ракурсах.

Під діалогом у вузькому смислі розуміють форму розмовного мовлення, яка складається з семантично та структурно взаємопов'язаних реплік-стимулів і реакцій, визначених ситуацією та попередніми репліками (В.Г. Гак, Н.Ю. Шведова, Л.В. Щерба, Л.П. Якубинський). Широке витлумачення діалогу передбачає його осмислення як складноструктурованого системного утворення, глибинні механізми якого розкриваються в соціально-дискурсивних практиках конкретної етноспільноти (В.М. Алпатов, Н.Д. Арутюнова, О.С. Ісерс, Т.М. Колокольцева, А.Ю. Маслова). Спираючись на останнє, визначаємо **діалог** як когнітивно-комуникативно-дискурсивний феномен людської свідомості, тобто буття людини загалом (рис. 1). Таке глобальне бачення діалогу сягає праць М.М. Бахтіна щодо діалогічності буття і дає підстави говорити про його інформаційно-синергетичну сутність (природу), що структурує буття, об'єкти якого впорядковуються свідомістю у вигляді ментальних конструктів знання, що й уможлиблює процеси пізнання та міжособистісної взаємодії. Тому саме діалог є основою взаємопорозуміння та необхідною умовою ефективної комунікації, або кооперативної комунікації (І.Р. Корольов).

Наразі **комунікацію** визначають як “цілеспрямований процес інформаційного обміну та впливу індивідів один на одного, опосередкований засобами певної семіотичної системи” (Ф.С. Бацевич, Д. Карбау, М.Л. Макаров, О.О. Селіванова, Є.Ф. Тарасов); як “надскладну функціональну систему відкритого типу” (А.А. Зернецька), що, відбиваючи мотиви актантів ситуації, спрямована на досягнення поставленої мети (Дж. Бейлз, В.В. Богданов, Ф. Елсдон-Бейкер, О.С. Колесник, О.С. Кубрякова, Й.А. Стернін, І.П. Сусов).

По суті, комунікація – це етно- та лінгвоспецифічне інформаційне середовище, де формується думка, створюються нові одиниці, тобто породжується *дискурс* (Л.С. Виготський, М.Л. Гаспаров, Г.В. Колшанський, Г.Г. Почепцов, Л.П. Чахоян).

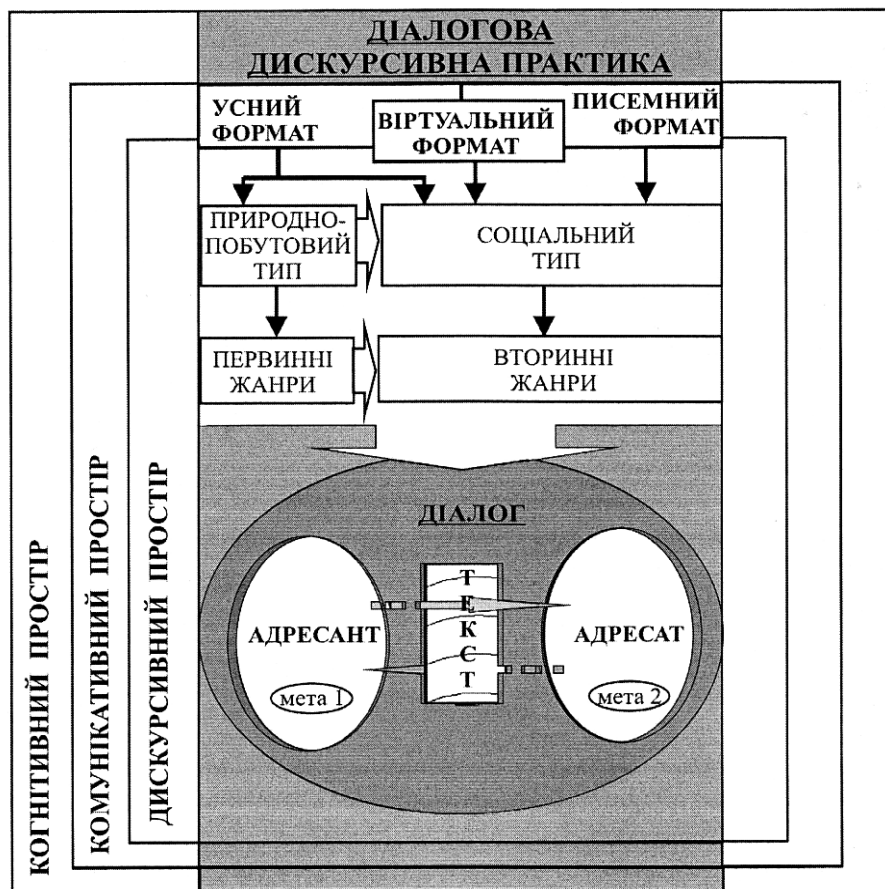

Рис. 1 Модель діалогових дискурсивних практик

І не випадково, що дискурс визнається найзагальнішою категорією міжособистісної взаємодії (В.З. Дем'янков, А.О. Кібрик, О.Й. Шейгал та ін.) і тлумачиться як складна комунікативна подія, що включає текст у тісному зв'язку з інтеріоризованими ситуативним і соціальним контекстами та системою прагматичних і когнітивних цілеустановок мовців (Т. ван Дейк, О.С. Кубрякова). Дискурс є конструктивним фактором людської поведінки, специфічним етнозумовленим способом організації комунікативної діяльності (Р. Барт, Ж-Ф. Ліотар, Ю. Хабермас та ін.). На позначення таких характеристик дискурсу в науковий обіг було введено поняття *дискурсивна практика* (М. Фуко) – “сукупність анонімних історичних правил, які регулюють умови виконання функцій висловлення в певну епоху в її соціальному, лінгвальному, економічному, географічному просторі”. Відтак, дискурс постає як соціально визнаний спосіб використання мови для виконання інтенціональної дії у різних сферах діяльності соціуму (І.Ю. Шкіцька), що задає ті семіотичні характеристики мовлення, які допомагають мовцю формувати повідомлення (С.М. Іваненко). Тому він інгерентно характеризується адресант-адресатною конфігурацією (М.Ю. Олешков, І.С. Шевченко) – діалогічністю, і якщо в ньому має місце зміна комунікативних ролей, то він постає як *діалог* у смислі форми людської інтеракції.

Терміни *дискурс* і *дискурсивна практика* перебувають в інваріантно-варіантних (інклюзивних) відношеннях, де дискурс-інваріант, обслуговуючи окремі ситуації діалогової взаємодії в *офіційних / неофіційних* умовах комунікації (Р. Арнетт, Л. Йонссон, Д. Камерон, В.І. Карасик, В.В. Красних), реалізується у форматах *діалогових дискурсивних практик-варіантів*, які відрізняються соціально визначеними макроінтенціями та специфічно побудованими текстами (Н. Фарклай). Такі практики характеризуються жанровою приналежністю. Термінологічні межі *жанру*, який визнається у лінгвістиці тематично, композиційно та стилістично оформленим типом побудови дискурсу окремої сфери спілкування в деякій ситуації соціальної взаємодії (М.М. Бахтін, Ф.С. Бацевич, М.П. Брандес, В.В. Дементьєв, Т.В. Шмельова), розширюємо до типового зразка комунікативної ситуації (О.О. Селіванова).

Жанри формуються в *усному, писемному та віртуальному* типах комунікативного середовища. Йдеться про *формати комунікації*, усередині яких конструюється структура діалогу та які виділяються за каналом зв'язку (*усний :: писемний / електронний* діалог) (Ю.В. Рождественський, Л.П. Якубинський та ін.) з подальшою диференціацією за ознаками *реальність :: віртуальність* (письмовий :: електронний діалог) (Ж. Дерріда, А. Краак, Ю. Кристева, О.В. Лутовинова та ін.).

Діалог тому розглядаємо як еволюційну, функціональну гіперсистему, яка складається із взаємопов'язаних відкритих різнотипних підсистем комунікації з їх якісною, кількісною та процесуальною лінгвокультурною специфікою. Базовою є система усного природно-побутового діалогу, жанри якого становлять основу для конструювання жанрів інших форматів соціального діалогу. Природно-побутові діалоги є первинними за генезою і характеризуються *неофіційністю / неінституційністю*. Соціальні (або вторинні) діалоги визначаються *інституціональним* критерієм: модель інтеракції задається правилами певної соціально-дискурсивної практики (табл. 1).

Таблиця 1

Типологія діалогових дискурсивних практик

Параметр	Типи			
	Усний		Писемний	Віртуальний
ФОРМАТ				
ГЕНЕЗА	<i>Природно-побутовий</i>	<i>Соціально-політичний</i>	<i>Соціально-побутовий</i>	<i>Соціальний</i>
ЖАНР	<u>Первинні:</u> <i>розмова, бесіда, суперечка, сварка</i>	<u>Вторинні:</u> <i>інтерв'ю, ток-шоу, дебати</i>	<u>Вторинні:</u> <i>листи-відгуки, листи-запитання листи-зізнання</i>	<u>Вторинні:</u> <i>блог, чат, форум</i>

Можливість перебігу діалогу забезпечується асиметричністю його структури: *онтологічною* (О.В. Клименюк, Б.Ф. Ломов, Ю.М. Лотман) та / або *статусно-рольовою* (В.В. Богданов, В.І. Карасик, В.Б. Кашкін), завдяки яким відбувається інформаційний обмін та взаємна координація діяльності комунікантів (С.П. Поцелуєв, Л. Путнем, Д. Сміт).

У другому розділі “**Методологічні засади дослідження британських та українських діалогових дискурсивних практик у зіставному аспекті**” розроблено комплексну методику типологічної параметризації діалогів у різних дискурсивних практиках британської та української лінгвоспільнот.

Методологічні положення дисертації сформульовані на основі праць із теорії інформації (В.О. Фурсов, С.Я. Янковський та ін.), кратологічної (Р. Барт, П. Рікер, М. Фуко та ін.) та презентаційної (О.В. Олянич) теорій дискурсу, дискурс-аналізу (О.С. Іссерс, Т. ван Дейк, Р. Лакофф та ін.), конверсаційного аналізу (Ч. Антакі, Г. Сакс, Е. Щеглофф та ін.), ініціативно-респонсивного аналізу (Л. Густавссон, П. Лінелл, Е. Ройцель та ін.) із залученням здобутків зіставно-типологічної лінгвістики (Р.В. Васько, О.В. Деменчук, Ю.Є. Кійко, А.В. Корольова, М.П. Кочерган, Н.Є. Леміш, О.В. Тищенко, Т.С. Толчеєва та ін.) та ін. Інтегративний підхід, за яким відбувалося поєднання міждисциплінарних методів, дав змогу розробити типологію британських та українських діалогових дискурсивних практик. Методологічні операційні процедури відбувалися у три основні етапи дослідження.

На першому етапі було здійснено диференціацію діалогів за формою (усний, писемний, віртуальний), походженням (природно-побутовий, соціальний) і жанром (первинний та вторинний) та обґрунтовано їхню інформаційно-асиметричну природу, яка розкривається в регулятивній функції, а дискурсивна практика розуміється як інструмент контролю й досягнення мети комунікації.

Другий етап передбачав вибір *tertium comparationis* – інструмента зіставлення діалогів в англійській та українській мовах – параметрів типологізації діалогових дискурсивних практик за форматом, походженням і жанром.

Третій етап дослідження – це здійснення параметризації національних дискурсивних практик – процедури дискретизації (у величинах, показниках і характеристиках) і типологізації діалогів британської та української лінгвокультур. Нове осмислення терміна *параметризація* (В.З. Дем’янков, І.Ю. Кузіна, М.О. Осадчий та ін.) пов’язане з вивченням мови як ідеалізованої системи людської когніції, характерної для представників певної етноспільноти, що актуалізується в дискурсивних практиках, які генеруються їх типом: форматом, генезисом і жанром.

Таке комплексне та глибинне зіставлення національних діалогів виводить параметризацію на вищий рівень наукового пізнання, що дає змогу виявити діагностичні ознаки різних жанрів діалогів та їх етнокультурні маркери у британських та українських дискурсивних практиках.

Параметризація діалогу розпочиналася з аналізу значень етномовних номінацій інваріантних концептів *DIALOGUE* та *ДІАЛОГ* та концептів-варіантів їхнього відтворення у дискурсивних практиках британської та української етноспільнот. З цією метою залучено метод *аналізу словникових дефініцій*, що дав змогу представити поняттєвий обсяг термінів *dialogue* та *діалог*, а також назв жанрів діалогу. Зіставлення значень ЛСВ 2 **dialogue** – *a discussion between two or more people or groups, especially one directed towards exploration of a particular subject or resolution of a problem* та ЛСВ 1 **діалог** – *розмова між двома або кількома особами* демонструє відмінність на рівні першої архісеми ‘discussion’, яка містить інформацію про обговорення чогось та запланований результат взаємодії – прийняття рішення.

Етномаркованість також фіксується на рівні диференційних сем ‘groups’, актуалізуючи в межах ЛСВ 2 опозицію “індивід :: група”, та ‘exploration of a particular subject or resolution of a problem’, що відбиває намагання британців саме в діалозі дослідити певну тему або вирішити проблему. Спільність констатуємо на рівні другої архісеми ‘discussion’ – “to exchange ideas” та архісеми ‘розмова’ – “словесний обмін думками”, а також на рівні кількісних сем ‘two or more people’ та ‘дві або кілька осіб’.

Надалі за допомогою методів *фреймового* моделювання та *когнітивно-семантичної реконструкції* було представлено конфігурацію акціонально-посесивних (С.А. Жаботинська) моделей фреймів *DIALOGUE* і *ДІАЛОГ*, а також відновлено концептуальні схеми конструювання етномаркованого діалогу та їхнє відображення у британській та українській мовній свідомості. Додатково залучався метод *прототипової* семантики (Е. Рош) – для узагальнення типових концептуальних схем, які лежать в основі усних, писемних та віртуальних діалогових дискурсивних практик у британській та українській лінгвокультурах. Спільні й етноспецифічні характеристики різнотипних діалогів встановлювалися та інтерпретувалися на рівні морфології, лексики, синтаксису, стилістики та прагматики. Для цього було застосовано методики структурного методу: *компонентний аналіз* – для виявлення семної організації мовних одиниць у первинних і вторинних мовленнєвих жанрах британського й українського діалогу; *дистрибутивний аналіз* – для розкриття характеру їхньої сполучуваності; *аналіз за безпосередніми складниками* – для ідентифікації синтаксичної специфіки пореплікової будови діалогів.

Для опису ілокутивної сили мовленнєвих актів, вжитих мовцями в межах діалогічних єдностей, здійснювався *аналіз у термінах теорії мовленнєвих актів*. *Метод дискурсивного аналізу* застосовувався для пояснення перебігу та результативності діалогових дискурсивних практик британської та української лінгвокультур з урахуванням прагматичних, соціальних та особистісних чинників комунікації. Він доповнювався *контекстуально-інтерпретативним методом*, який передбачає аналіз мовних одиниць первинних і вторинних мовленнєвих жанрів діалогу в широкому контексті взаємодії. Для встановлення фаз протікання діалогів, їхньої тематики, а також для виявлення функціонального типу зміни ролей як інструменту впливу комунікантів використовувався *метод конверсаційного аналізу*.

Обчислення відсоткового співвідношення мовних одиниць різних рівнів в усному, писемному й віртуальному форматах британських та українських діалогів здійснювалося за допомогою *кількісного аналізу*; для вимірювання ступеня активності вживання різнорівневих мовних одиниць у досліджуваному матеріалі застосовано *елементи статистичних підрахунків*. Ця процедурна операція проводилася як у межах форматів та жанрів, так і на рівні британського й українського діалогу загалом.

Для встановлення прототипового інтеракційного домінування в первинних мовленнєвих жанрах усного формату діалогу використано *ініціативно-респонсивний аналіз* (Л. Густавссон, П. Лінелл, Е. Ройцель та ін.), що дозволив розкрити потенційні можливості продукованих у діалозі реплік та ідентифікувати ступінь його асиметрії на основі зіставлення рівнів комунікативної активності мовців – представників британської та української етнокультури (табл. 2).

**Ініціативно-респонсивна різниця
у британських та українських первинних мовленнєвих жанрах**

Жанр	Британська лінгвокультура	Українська лінгвокультура
Розмова	0–0,4	0–0,5
Бесіда	0–0,9	0–1
Суперечка	0,2–1,2	0,2–1,5
Сварка	0,1–1,6	0,1–1,5

У третьому розділі “Усний тип британських та українських природно-побутових діалогових дискурсивних практик” зіставлено британські й українські стилізовані діалоги усного формату природно-побутового типу.

Усний формат природно-побутового діалогу об’єднує дискурсивні практики таких первинних жанрів, як *розмова*, *бесіда*, *суперечка* та *сварка*. Формуючись навколо прототипних концептів діалогічних взаємодій, знання про ці жанри експліковані лексемами *conversation / розмова*, *talk / бесіда*, *argument / суперечка* та *quarrel / сварка*, що є домінантами у синонімічних рядах одиниць – вербалізаторів концептів-варіантів діалогових дискурсивних практик.

Жанр *розмови* передбачає обмін ідеями, емоціями, бажаннями тощо й обслуговує предметну діяльність індивідів. Він відбувається зазвичай у швидкоплинних умовах комунікації і демонструє спонтанність мовлення. Це пояснює спільну для обох лінгвокультур тенденцію до переваги у жанрі розмови **простих речень** (англ. 88,9 %; укр. 71,9 %) з активним уживанням **розмовної лексики** (англ. 84,4 %; укр. 71,7 %) та **займенників 1-ої особи множини** (англ. 62,5 %; укр. 50 %); тут найактивнішим з усіх жанрів усного формату є **еліпсис** (англ. 67,9 %; укр. 57,2 %): Clayton Harding: *Lawrence Maddox is no longer working for Sharps. Seems Elizabeth got sick of him screwing around and kicked him out.* (“How to lose friends and alienate people”) та Паша: *Діла серйозні. Наш контужений до нас з обшуком зібрався вночі! Треба пересидітидесь пару тижнів!* (“Украдене щастя”).

Відмінністю української розмови є вживання **інверсії** (англ. 0 % / укр. 7,1 %): Данило: *Чи не бачиш ти, як ляхи підло тебе обдурили... посваривши тебе з твоїми вірними лицарями, з твоїм військом Запорозьким!?* (“Богдан-Зиновій Хмельницький”).

Бесіда – це взаємодія, в якій у невимушених умовах відбувається обговорення певного питання у формі пропозиції розглянути власні думки. З її повільним темпом бесіда є найменш емоційним (англ. 7 %; укр. 13 %) та найбільш кооперативним (англ. 83,9 %; укр. 87,1 %) жанром усного формату. Типовим є також вживання **простих речень** (англ. 85,1 %; укр. 68,9 %) та **еліпсису** (англ. 38,6 %; укр. 40,1 %), а ще – порівняно з іншими первинними жанрами – **розмовної лексики** (англ. 91,5 %; укр. 87,3 %): Carrie: *Sorry. Whose engagement?* Charles: *Ours ...* Carrie: *Gosh!* (“Four Weddings and a Funeral”) та Степан: *Маєш якісь новини від своїх?* Роман: *Забрали мого брата, Юрка. Я не знаю де він: чи в тюрмі... чи вже вивізли...* (“Нескорений”).

Відмінність полягає у вищій активності стилістично-маркованих для британської бесіди **займенників 1-ї особи множини** (англ. 75 % / укр. 21,8 %): Maguire: *He is what we would call a legitimate target* (“The Crying Game”), а для української – **одиниць із суфіксами суб’єктивної оцінки** (англ. 8,3 % / укр. 60,9 %): Микола: *А я в ній бачу маленьку частинку своєї найсокровіннішої мрії* (“Доторкнись і побач”).

Жанр **суперечки** реалізується як діалог, у ході якого одна сторона намагається аргументовано відстояти своє розуміння обговорюваної проблеми та заперечити докази іншої сторони. Особливістю і британських, і українських діалогових дискурсивних практик суперечки є значне збільшення активності використання **простих речень** (англ. 89,5 %; укр. 75,1 %) з домінуванням **розмовних одиниць** (англ. 79,5 %; укр. 74,2 %) і **еліпсису** (англ. 28,5 %; укр. 24,9 %) та відсутність **займенників 1-ї особи множини**: Lindsey: *You’ve got bigger hips than me!* Tony: *That’s fucking bullshit!* (“24 Hour People”) та Мальок: *А якщо дійсно тут щось водиться?* Ден: *Так, Мальок, не висаджуй нам девок!* (“Штольня”).

Відмінною рисою є відсутність у британській суперечці вжитих зі стилістичною метою **одиниць із суфіксами суб’єктивної оцінки** (англ. 0 % / укр. 75 %) та **іменників у формі множині** (англ. 0 % / укр. 6,3 %). Крім того, британські суперечки тяжіють до **більшої конфронтації** (англ. 61,7 % / укр. 46,6 %): Dr. Parnassus: *Immortality is a bloody curse!* Valentina: *So it’s pretending me of twelve old year child! Look at me! I mean look at me!.. You can’t stop me growing up just by lying about my birthday!* [перебивається] Dr. Parnassus: *Shut up, shut up, shut up!* Valentina: *It’s ridiculous!* Dr. Parnassus: *Shut up, shut up, shut up!* Valentina: *It’s ridiculous!* Dr. Parnassus: *Shut up! Shut up and listen to me!* (“The Imaginarium of Doctor Parnassus”), у той час як українські – до **кооперації** (англ. 38,3 % / укр. 53,4 %): Бура: *Що дивитись? Он не за горами вже світле майбутнє – геймера!* Льоша: *Я взагалі буду бабоси заробляти.* Бура: *А вибач, тоді – прогеймера! І де ти зібрався? У нашій дурі? Заробляти?* Льоша: *Ну, яка різниця? У кожній дурі є світло у кінці тонеля.* Бура: *Ну, якщо є – так є! Виходимо вже?* (“Гамер”).

Жанр **сварки** відбиває ситуацію конфліктної взаємодії мовців, які сперечаються щодо предмета незгоди, що супроводжується взаємними докорами, образами. Для британської та української сварки типовим є: найактивніше застосування (порівняно з іншими жанрами усного формату) **тактик конфронтації** (англ. 71,6 %; укр. 62,8 %); високий відсоток **простих речень** (англ. 90,4 %; укр. 84,1 %); функціонування **емоційно забарвлених висловлень** (англ. 27,4 %; укр. 36 %), **вульгаризмів** – з перевагою їх в українській мові (англ. 12,1 %; укр. 31,9 %), **розмовної лексики** – з перевагою – в англійській (англ. 82,4 %; укр. 57,8 %) та **еліпсису** (англ. 36,3 %; укр. 25,2 %): Lionell: *Why did you come to me?..* Albert: *Jumped-up jackeroo from the outback! You are nobody!* (“The King’s Speech”) та Жінка: *Досить, хлопчик маленький! Тьотя його образила!* Славко: *Курва!* Жінка: *Закрий свого рота!* (“Тупик”).

Як і в суперечці, у сварці не вживаються **займенники 1-ї особи множини**, а в дискурсивних практиках британської лінгвокультури відсутні використані зі стилістичною метою **одиниці із суфіксами суб’єктивної оцінки** (англ. 0 % / укр. 66,7 %) та **іменники у формі множині** (англ. 0 % / укр. 13,3 %).

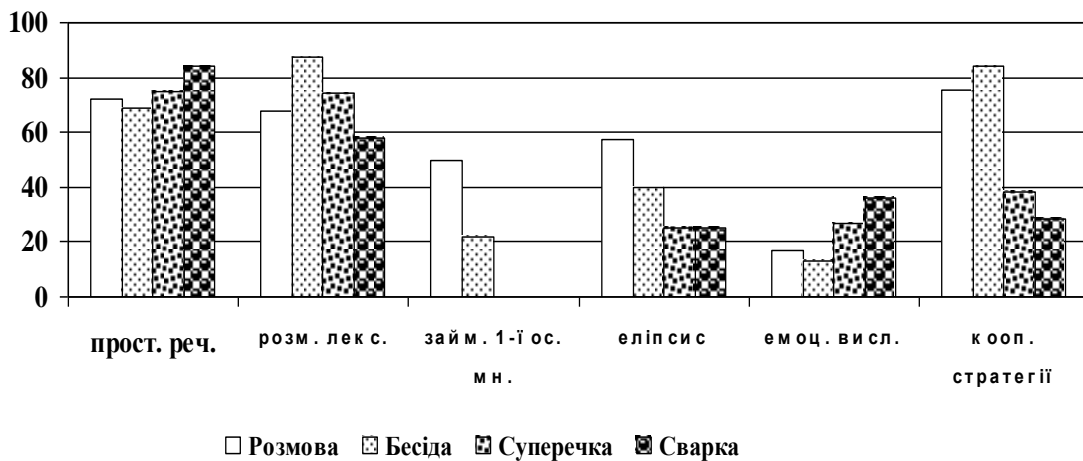
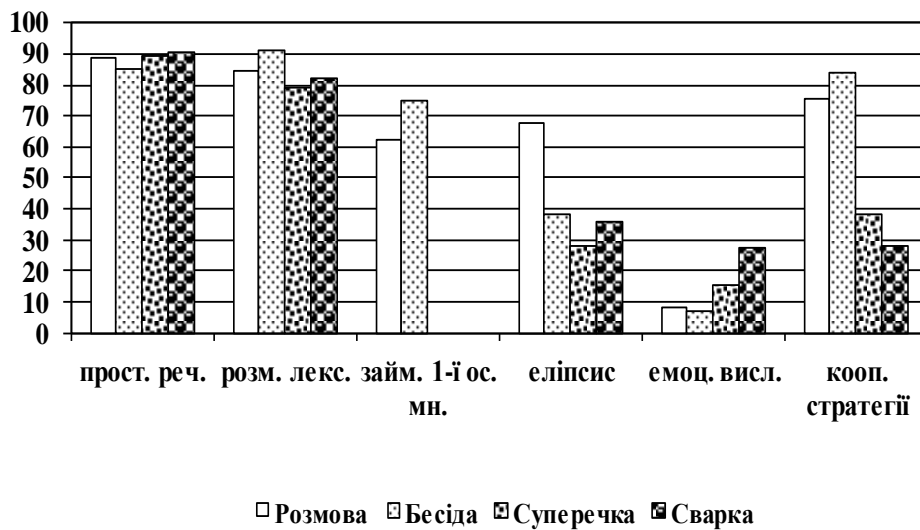

Рис. 2 Домінантні засоби реалізації усного природно-побутового діалогу

І британські, і українські розмови та бесіди є кооперативними жанрами, що пояснює домінування іменників 1-ї особи множини. Натомість суперечка (переважно в британській культурі) і, особливо, сварка є конфронтативними. В обох дискурсивних практиках сварка є найбільш, а бесіда найменш емоційно забарвленими діалогами.

У четвертому розділі “Усний тип британських та українських соціально-політичних діалогових дискурсивних практик” зіставлено британські й українські діалогові дискурсивні практики соціально-політичного різновиду усного формату комунікації (інтерв’ю, діалог у ток-шоу, політичні дебати).

Усні соціально-політичні діалоги порівняно з природно-побутовими є більш кооперативними, що створює умови для зменшення в них емоційної напруги; при цьому в мовленні комунікантів збільшується питома вага складних речень, займенників 1-ої особи множини (найвищі показники серед усіх форматів: англ. 80,5 %; укр. 75,9 %), літературно-книжної лексики, однорідних членів речення й повторів, менше вживаним є еліпсис.

Жанр **інтерв'ю** обслуговує ситуації публічного опитування людини в межах професійної або особистісної тематики з метою повідомлення деякої актуальної новини та впливу на суспільну думку.

В обох аналізованих лінгвокультурах це найменш емоційний з усіх жанрів цього формату (англ. 4,7 %; укр. 9,1 % емоційних висловлень), а в британській – найменш емоційний жанр діалогічної взаємодії взагалі. Британські й українські інтерв'ю демонструють високі показники у виборі комунікантами **тактик кооперації** (англ. 79,3 %; укр. 94,6 %), тенденції до вживання **простих речень** (англ. 51,7 %; укр. 57,2 %), активного використання **термінології** (англ. 75,7 %; укр. 64,4 %), **займенників 1-ї особи множини** (англ. 76,2 %; укр. 70 %), **однорідних членів речення** (англ. 18,8 %; укр. 21,9 %) та **повторів** (англ. 23,6 %; укр. 20,9 %), а також відсутність стилістично-маркованих **іменників у формі множини**: С. Flint: *Well, we have been talking... And some of our package, around breaking up the generation supply, the pool, the regulator* (BBC) та К. Бондаренко: *ми бачили минулого тижня заяви Бориса Івановича... що необхідно підписати все-таки Угоду про асоціацію* (“Окрема думка”). При цьому в британському інтерв'ю на відміну від українського не виявлено **одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки** (англ. 0 % / укр. 12 %) та **парцеляції** (англ. 0 % / укр. 1,6 %).

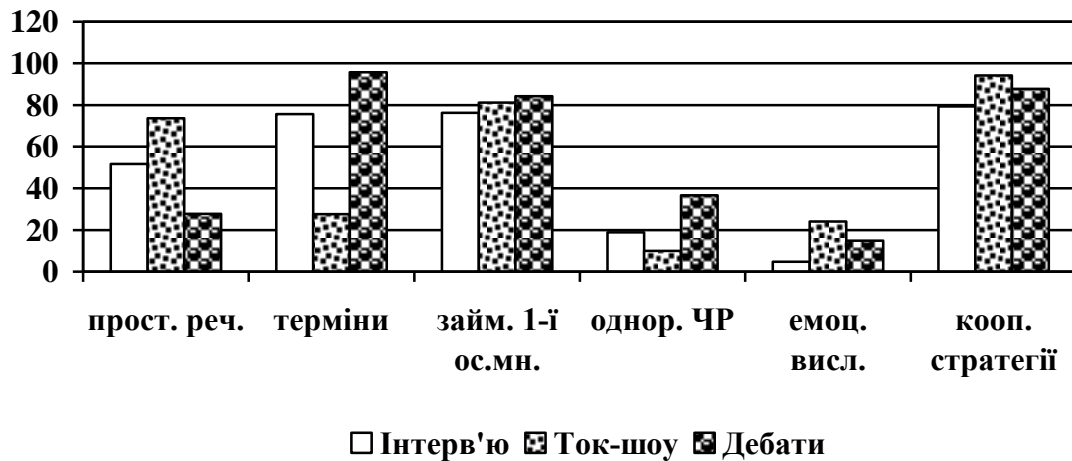
Діалог у **ток-шоу** – це створена в телевізійному форматі ситуація формальної або неформальної взаємодії журналістів та відомих людей з метою розваги та інформування масового адресата.

Це найбільш кооперативний жанр (англ. 92,4 %; укр. 96 % тактик кооперації) усного соціально-політичного діалогу, в якому активно вживаними є **прості речення** (англ. 73,7 %; укр. 69,5 %), **розмовна лексика** (англ. 47,7 %; укр. 59,3 %). Наявні **емоційні висловлення** (англ. 24,1 %; укр. 32,7 %). Характерними є **займенники 1-ої особи множини**: Е. McGregor: *Have you ever eaten your own cum?* R. Wax: *Yeah, sure! Go ahead! Listen I'm eating!* (“Ruby Wax Show”) та С. Притула: *Якщо твоїй мужчина скаже, що твоя творчість лайно? Еріка: Ну, він получит по мордам!* (“Педан-Притула”). При цьому, якщо в британському ток-шоу домінують є **еліпсис** (англ. 27,2 % / укр. 15,9 %) та **повтори** (англ. 22,8 % / укр. 12,3 %): J. Ross: *What a thing!* (“The Jonathan Ross Show”), то в українському – **одиниці з суфіксами суб'єктивної оцінки** (англ. 6,3 % / укр. 22,1 %) та **речення з однорідними членами** (англ. 9,9 % / укр. 23,9 %): П. Шеремет: *А можна мені її потримати? Важкенька!* О. Підгрушна: *Вони так само різних видів, є ширші, вужчі, тонші* (“Проти ночі”).

Парламентські дебати – це різновид політичної суперечки в парламенті щодо ухвалення певного закону. В обох лінгвокультурах дебати найактивніше з жанрів усного соціально-політичного діалогу обслуговуються **термінологічною лексикою** (англ. 95,8 %; укр. 87,1 %), **займенниками 1-ої особи множини** (англ. 84,2 %; укр. 86,4 %) й **лексичними повторами** (англ. 28,7 %; укр. 23,3 %). Відмінною є перевага у британських дебатах **складних речень** (англ. 72,2 % / укр. 35,8 %) з **однорідними членами** (англ. 36,6 % / укр. 12,4 %) і відсутність **еліпсису** (англ. 0 % / укр. 18,6 %): Т. May: *Without those capabilities, we run the risk that murderers will not be caught, terrorist plots will go undetected, drug traffickers will go unchallenged...* (НОС, 15 July 2014).

Діаграми (рис. 3) демонструють високі показники кооперативності в жанрах усного формату соціально-політичних дискурсивних практик в обох лінгвоспільнотах; активне вживання займенників 1-ї особи множини та однорідних членів речення; в інтерв'ю та дебатах – термінологічної лексики, в ток-шоу – емоційних висловлень. Відмінністю британських дебатів є тенденція до функціонування складних речень.

БРИТАНСЬКІ ДІАЛОГОВІ
ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ

УКРАЇНСЬКІ ДІАЛОГОВІ
ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ

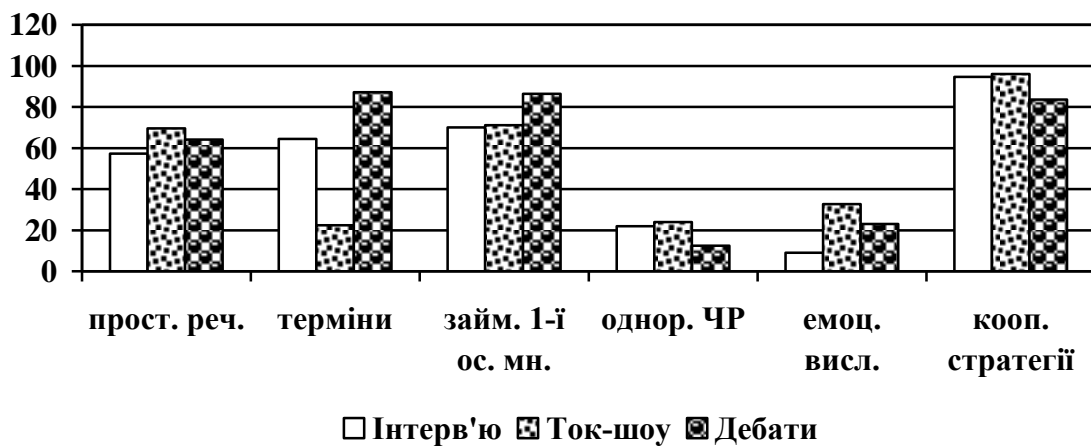

Рис. 3 Домінантні засоби реалізації усного соціального-політичного діалогу

У п'ятому розділі “Писемний тип британських та українських соціально-побутових діалогових дискурсивних практик” встановлено спільні й відмінні ознаки *листів-відгуків*, *листів-зізнань* та *листів-запитань*, надісланих до редакцій британських та українських газетних і журнальних видань, як реалізацій писемного формату соціально-побутового типу діалогу.

Писемні діалоги як у британському, так і в українському дискурсивних просторах є більш кооперативними, ніж усні, які найменш з усіх форматів містять емпатичні висловлення та прості речення. В обох лінгвокультурах автори листів активно послуговуються термінологічною лексикою, займенниками 1-ої особи множини (за винятком листів-зізнань), а із засобів стилістичного синтаксису найчастіше залучають еліipsis.

Листи-відгуки є читацькою писемною реакцією на матеріал, надрукований у статті видання щодо деякого факту або події.

Листи-відгуки конструюються за такою комунікативною схемою:

**редакція (стаття) => читач 1 (лист 1) =>
(читач 2 (лист 2) => читач 3 (лист 3)) => читач / читачі.**

Спільною ознакою для британських та українських листів-відгуків є наявність **складних** речень (англ. 58 %; укр. 61,8 %), активне вживання **термінології** (англ. 89,8 %; укр. 76,8 %), **однорідних членів речення** (англ. 26,3 %; укр. 15,5 %) та **займенників 1-ї особи множини** (англ. 79,5 %; укр. 41,9 %): *Those in the training industry have an interest in telling us that it does apply* (“The Telegraph”) та *Ми всі вірили і продовжуємо вірити у краще майбутнє для нашої країни* (“Українська правда”). Це єдиний писемний жанр діалогу, де реалізуються, хоча і незначною мірою, тактики конфронтації (англ. 14,3 %; укр. 15,2 %).

Відмінною рисою є інтенсивніше вживання в українських листах **еліпсису** (англ. 5,3 % / укр. 22,5 %) та наявність **одиниць із суфіксами суб’єктивної оцінки**, яких немає в британських листах-відгуках (англ. 0 % / укр. 29,1 %): *Було б добре, аби відкрили ще додаткове віконце* (“Звягель”).

Листи-зізнання – це приватні листи з відвертим описом особою фрагмента особистого життя, розраховані на публічне сприйняття.

Діалогічна модель такого листування має схему:

**рубриковий запит редакції => читач (лист-зізнання) =>
(редакційний лист-відповідь) => читач / читачі.**

У листах-зізнаннях обох лінгвокультур найактивніше серед писемних жанрів вживається **розмовна лексика** (англ. 41,5 %; укр. 64,3 %); частотним є **еліпсис** (англ. 25 %; укр. 26,5 %); відсутні **займенники 1-ої особи множини**: *I saw Brazilian farting porn on South Park so I had to Google it to see if it was real. Turns out it is* (“Maxim”) та *Ні, дурепою не була ... Відкидала страхи, необережність, попередній “кулінарний” дослід* (“Звягель”).

Відмінним є домінування у британських листах-зізнаннях **складних речень** (англ. 67,5 % / укр. 39,3 %): *This isn't to say he didn't terrify and hurt me sometimes, but he was really awful to my sister!* (“The Guardian”) та **прикметників характеристики одного іменника** (англ. 60 % / укр. 20 %): *I also wolfed down my meal in the most unlady like manner in my drunken, half-starved state. It makes me cringe to think back to it* (“Cosmopolitan”); в українських листах цього жанру активно залучаються **одиниці з суфіксами суб’єктивної оцінки** (англ. 0 % / укр. 49,9 %): *Мамочко, пробач!.. Пробач мені, матусю!* (“Світ молоді”).

Це єдиний жанр серед усіх форматів, де британський діалог є дещо емоційнішим за український (англ. 19,2 % / укр. 13,2 %).

Листи-запитання – це писемні звернення читачів до журналу чи газети з метою отримання потрібної інформації від редакції видання чи запрошених нею спеціалістів у певній галузі.

Такий діалог актуалізується у схемі:

читач (лист1) => редакція (спеціаліст) (лист2) => читач / читачі.

Типовою для цих листів є наявність **термінології** (англ. 72,9 %; укр. 86,4 %) та **займенників 1-ї особи множини** (англ. 61,5 %; укр. 69,2 %); найактивніше з усіх писемних жанрів функціонування **простих речень** (англ. 60,3 %; укр. 64,7 %): *With good cleansers, there's no real need for a toner. Gives the "squeaky-clean" closed pores affect* ("Cosmopolitan") та *Але не піддавайся почуттю провини ... Кожен з нас має право на щастя* ("Світ молоді").

Якщо для британських листів характерне активне використання **еліпсису** (англ. 48,1 % / укр. 10,7 %): *What side of a car the gas tank is on?..Hope for a tiny arrow by the gas gauge* ("Maxim"), то для українських – **однорідних членів речення** (англ. 14,8 %/ укр. 28,6 %) й **інверсії** (англ. 7,4 % / укр. 25 %): *Тож після отруєння, харчового чи алкогольного, варто підтримати печінку за допомогою цієї олії* ("Зелена планета").

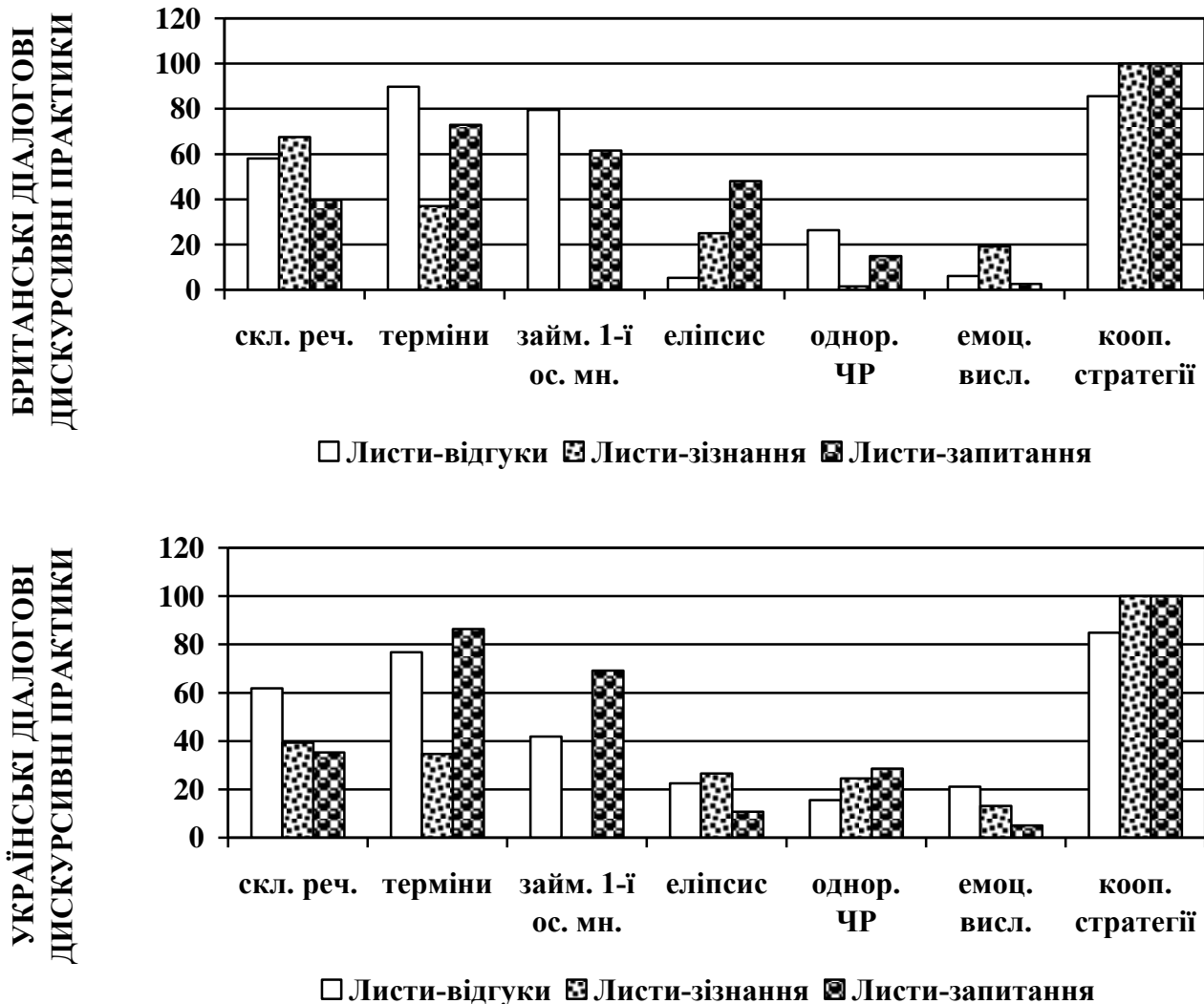

Рис. 4 Домінантні засоби реалізації писемного соціально-побутового діалогу

Отже, жанри писемного формату є найменш емоційно-забарвленими, а такі жанри, як листи-зізнання та листи-запитання – найбільш кооперативними і в українській, і в британській діалоговій комунікації загалом (рис. 4).

У шостому розділі “Віртуальний тип британських та українських соціальних діалогових дискурсивних Інтернет-практик” зіставлено британські й українські жанри віртуального формату діалогу (чат, блог, форум).

Віртуальні діалогові практики є найбільш кооперативними з усіх форматів британської й української лінгвокультур, оскільки вони інтегрують характеристики як писемної (графічне представлення, відсутність безпосереднього контакту комунікантів, використання параграфеміки й піктографії, висока кооперативність), так і усної (спонтанність та швидкоплинність спілкування, вживання простих речень, розмовної лексики, вигуків) (Н.С. Андріанова, Л.Ф. Компанцева, О.В. Лутовина, Н.В. Реконвальд, М.С. Рижков, С.Г. Чемеркін та ін.) комунікації.

Чат є синхронним інтерактивним особистісно-колективним Інтернет-листуванням за допомогою невеликих повідомлень будь-якої тематики.

Особливістю чату є швидкісний перебіг в реальному часі, зорієнтований на миттєвий зворотній зв'язок. Це багатоканальна діалогова дискурсивна практика, що характеризується масовістю, неформальністю, психологічною комфортністю, фатичним характером.

Це найбільш **емоційно-навантажений** жанр як британського, так і українського віртуального діалогу (англ. 17,3 %; укр. 31,9 %), з чим, зокрема, пов'язуємо наявність у повідомленнях **мультиплікації літер та пунктуаційних знаків, зміни шрифту, емотиконів:** [20:20:37] <ItzME> OMGOMGOomgomgomgomg!!!!!!!!!!!! та 23:10:11 Desmond **Nitro_Gas:** *ОМГ!!! Я думав хоч якась сіра речовина в тебе присутня але бачу вона в тебе від жару літом мабуть випарувалась!!! хаха 😂😂😂*.

В обох лінгвокультурах чат, наслідуючи розмовне мовлення, має найвищі серед віртуальних жанрів показники вживання **простих речень** (англ. 84,4 %; укр. 64,9 %), **еліпсису** (англ. 73,8 %; укр. 58,9 %), **розмовної лексики** (англ. 56,6 %; укр. 76,2 %), серед якої частотними є **оказіональні одиниці:** britishlover21 *and ill def try that* та 22:23:27 bmw540 *vika1704: з Валодью не зустр?* Повідомлення, зазвичай, **не дотримуються** орфографічних і пунктуаційних **норм:** scott25 *fell like a sack of crap today off the barn roof lol lucky i landed in mud lol xx* та 20:27:56 Магніт: *в мене довге русяве волосся але дуже густе то з ним роботи є.*

Відмінною рисою британського чату є більша кількість **сленгізмів** (англ. 38,7 % / укр. 12,5 %): [20:05:46] <shonuff> *marky mark and the funky bunchhhhhh*, **абревійованих кліше й елементів технократичного письма:** [17:25:37] <fran87> *and was this b4 or after u had drank lol*. Український же чат продовжує домінуючу тенденцію до збереження від попередніх жанрів **одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки** (англ. 7,1 % / укр. 33,3 %): 03:08 27.07.2009 *Страшне створіння Лишаються по-дитячому дурненькі болівудські фільми.*

Блог – це електронний журнал у вигляді веб-сайту, чий записи, статті або інші форми даних регулярно оновлюються з метою самопрезентації, розваги, встановлення соціальних зв'язків тощо. Інтерфейс блогу складається зі скриньки, в якій блогер друкує інформацію і структурування якої визначає сутність блогу – низки стислих записів (постів), відсортованих у зворотному хронологічному порядку, які є стимулами для коментування.

Характерними рисами блогу є: наявність господаря, що задає його параметри і контролює перебіг; довготривалість, оновлюваність, доступність певному колу учасників, захищеність. Блог на відміну від чату може бути **гіпертекстом**, який розширюється шляхом експлуатації гіперпосилань на зовнішні сайти і має **креолізований** характер. Він включає не лише емотикони, а й **аватари** – невеликі картинки, що представляють авторів повідомлень, полегшуючи орієнтування учасників блогу в його тексті.

І в британській, і в українській лінгвокультурах блог, як і чат, оформлюється **простими реченнями** (англ. 55,3 %; укр. 66,8 %), лексичний склад якого базується на **розмовній лексиці** (англ. 55,7 %; укр. 58,8 %): 30 August 2013 10:25 am **siliconshaman** *Because, well, we trusted the damned fools the last few times* та **Пісістрат** 01.11.2013, 19:22 *Ми тут геїчів не бавим... Давай лучче про любов? Поговорим?:(*). Учасники використовують **мультиплікацію літер** та **пунктуаційних знаків, зміну шрифту, емотикони**; специфічним інструментом блогу є засіб для вираження оцінки (**like / подобається**): What's the best smartphone on sale for £200?.. *Note: If you intend to purchase the Moto G4 online, be careful ensure you are buying the right version.* Comment. 1 Likes. Share та **Нajdy Do Bajdy** 06.01.2014 23:36 *I ГОЛОВНЕ..., чи варто рівнятися на інтриганів, лицемірів, фіглярів, ошуканців, брехунів?:(*). Різниця виявляється у користуванні британських блогерів **абревійованими кліше й технократичним письмом** і в більшій активності **еліпсису** (англ. 48,8 % / укр. 26,9 %): 05 January 2014 Vidvans *More of a porno than a comedy m8*. Етномаркованість українського блогу полягає в тому, що він є найбільш **кооперативним** жанром віртуального формату (98,4 %); експресія українських діалогів досягається, зокрема, більшою активністю залучення **апозиопезису** (англ. 8,8 % / укр. 28,7 %): **ihorhulyk** January 9th, 2014, 07:32 am *Однак... Людство тільки тим і займається, що убиває дракона:(*).

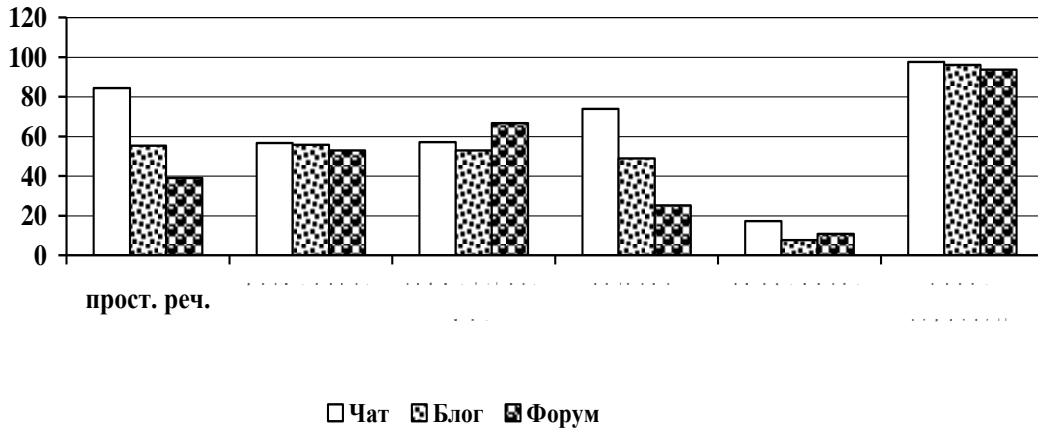
Форум – жанр електронного діалогу, спрямований на розв’язання тематично різних проблемних питань на веб-сайті.

Особливістю форуму від інших жанрів цього формату є те, що він пропонує набір розділів, у межах яких користувачі, підписані на форум, пропонують теми для обговорення. Від блогу форум відрізняється диференціацією тем, від чату – можливістю спілкування поза реальним часом.

Зіставний аналіз британських та українських форумів виявив такі їхні спільні риси: **гіпертекстуальність**; **креолізація** за допомогою картинок, відео- та аудіоматеріалів; активне **цитовання** інших учасників; найактивніше (порівняно з іншими жанрами віртуального діалогу) використання **термінологічних одиниць** (англ. 27,5 %; укр. 15,6 %) і **відокремлених конструкцій** (англ. 25,2 %; укр. 19,7 %), а також активне вживання **розмовної лексики** (англ. 52,9 %; укр. 57,1 %): 16 June 2013 - 12:47 PM **Guru** *the seed of Ishmael would produce great nations in enmity – and we have it all over the ME – essentially Muslim factions opposed to each other* та 23:10 02.03.2008 **Ivan Lutsk** *я юзаю першу. Імітую мережу, слідкую за поведженням різної комбінації всякого мережевого софту (брандмауери, антивіруси, проксі-сервери). Нещодавно пробував об’єднати віртуальні машини в домен з контролером домена Windows Server 2003.*

Британський форум оформлюється переважно **складними реченнями** (61,1 %), український – **простими** (52,5 %). Крім того, в першому більше вживаються **однорідні члени речення** (англ. 12,6 % / укр. 4,5 %): *oolongcha, on 06 May 2013 – 01:17 AM, said I wonder how fast it will take the fat lazy self-righteous to complain about “agressiveness”*, у другому – **одиниці з суфіксами суб’єктивної оцінки** (англ. 8,3 % / укр. 29,1 %): *22:43 06.06.2005 Випивако ... як СДПУ(о) – соціал-демократи, тобто звичайнісінькі шарлатани*.

БРИТАНСЬКІ ДІАЛОГОВІ
ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ

УКРАЇНСЬКІ ДІАЛОГОВІ
ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ

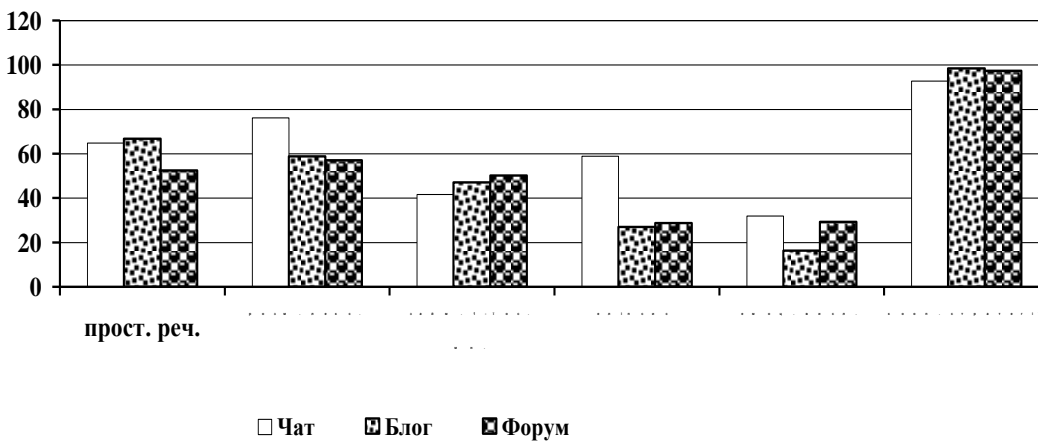

Рис. 5 Домінантні засоби реалізації віртуального діалогу

Віртуальний формат загалом характеризується в обох лінгвокультурах найвищими показниками кооперативності (рис. 5), демонструє графічні новації, руйнує усталені літературні норми. Окрім британських форумів, в яких домінують складні речення, решта жанрів цього формату оформлені переважно простими реченнями. Блог є найменш, а чат найбільш емоційно-забарвленим та еліптованим віртуальним жанром.

ВИСНОВКИ

Діалогова комунікація як первинна форма людського спілкування загалом у дисертації досліджується на тлі широкої поліпарадигмальності із залученням здобутків порівняльно-історичної, структурно-семіотичної, когнітивно-дискурсивної та лінгвосинергетичної лінгвістики. Такий комплексний підхід виявився ефективним і дав змогу розробити нову методологію для встановлення форматної, генезисної і жанрової типології британських і українських діалогових дискурсивних практик.

У такому ракурсі діалог, з одного боку, розглядається як універсальна когнітивна модель людської свідомості, що набуває національно-культурної реалізації у різноформатних (усних, писемних, віртуальних), різногенезних (природних, соціальних) і різножанрових (первинних, вторинних) дискурсивних практиках представників британської та української лінгвоспільнот, а з іншого, – як складна відкрита функціональна нерівноважна система, що обмінюється інформаційними сигналами з лінгвокультурним середовищем і за рахунок цього самоорганізується, саморегулюється й саморозвивається. Такий обмін визначає механізми вибору представниками британської та української етнокультур найбільш релевантних засобів кодування та способів передавання інформації в різноманітних дискурсивних практиках діалогового спілкування.

Розширення об'єкта мовознавчого дослідження, зумовленого появою нового віртуального формату спілкування, та усвідомлення визначальної ролі вміння вести діалог під час вирішення нагальних проблем в сучасному глобалізованому, інформатизованому, демократичному світі створили ґрунт для введення до термінологічного апарату когнітивно-синергетичної лінгводискурсології наукової дескрипції “діалогова дискурсивна практика”, що акцентує функціональний аспект діалогічної взаємодії. Терміном “діалогова дискурсивна практика” позначаємо інтенціонально визначену та текстово оформлену міжособистісну взаємодію, в якій відбувається породження й інтерпретація дискурсу і яка є варіантним зразком реалізації інваріантної моделі діалогу в координатах етноспецифічних комунікативних ситуацій, визначених сукупністю форматних, неінституційних / інституційних та жанрових параметрів.

Інваріантно-варіантна концептуальна модель діалогу структурує знання про діалог як всезагальну форму комунікації, що етноментально відображається в концептуальній картині світу конкретної лінгвоспільноти. Реконструйовані на британському й українському лексикографічному матеріалі, узагальнені фреймові моделі *DIALOGUE* та *ДІАЛОГ* конструюються спільною акціонально-посесивною конфігурацією, яка зазнає варіювання в британському концепті шляхом профілювання в ньому інформації про мету перебігу діалогу (заради вирішення певної проблеми), а в українському – про якісні характеристики (інформативність) повідомлення щодо предмета розмови. Аналіз мовленнєвих і діяльнісних репрезентацій зазначених фреймів дає підстави говорити про структурну ідентичність їх деталізованих варіантів, які демонструють відмінності у заповненні слотів даними про складові, перебіг і мовне оформлення британських та українських діалогових дискурсивних практик.

Особливості етнокультурної реалізації діалогу зумовлюються середовищем його розгортання, яке задає арсенал засобів взаємодії комунікантів. Йдеться про формати комунікації, в межах яких відбувається діалогічна взаємодія та які моделюються на підґрунті її опосередкованості (усний / писемний формат) з подальшою диференціацією писемного формату за ознакою реальність :: віртуальність на рукописний, друкований та електронний. За параметром інституційності виділяємо різногенезні типи діалогових дискурсивних практик: природно-побутовий та соціальний, представлений у двох різновидах (соціально-побутовий, соціально-політичний).

За опозиційним критерієм первинність :: вторинність у роботі здійснено жанрову таксономію діалогових дискурсивних практик. Історично первинними є жанри усного природно-побутового діалогу: розмова, бесіда, суперечка та сварка, які характеризуються спонтанністю і не потребують обов'язкової підготовки. Ці жанри стали основою для формування вторинних жанрів усної, писемної та віртуальної комунікації. Вторинні жанри усного соціально-політичного (інтерв'ю, ток-шоу, дебати), писемного соціально-побутового (листи до редакції) та віртуального соціального діалогу (чат, блог, форум) з'явилися з подальшим розвитком суспільств і потребою нових форматів спілкування з відповідними умовами та правилами перебігу, встановленими в конкретній культурі для кооперативної комунікації.

Різноманітні британські й українській діалогові дискурсивні практики усної природно-побутової комунікації є спільними у плані оформлення простими розповідними реченнями, активного вживання розмовної лексики, еліпсису, лексичних та синтаксичних повторів. Відмінність полягає в різній активності вживання прикметників характеристизації іменника, типових для діалогів британської культури, та емоційно забарвлених висловлень і одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки, характерних для українських дискурсивних практик.

Усні соціально-політичні діалогові дискурсивні практики демонструють більші порівняно з природно-побутовими показники вживання складних речень, лексичних і синтаксичних повторів, але меншу активність еліпсису. Спільним є активне функціонування термінологічної та розмовної лексики, займенників 1-ої особи множини та однорідних членів речення. Інтерв'ю, ток-шоу та політичні дебати є кооперативними жанрами, причому українські частіше демонструють тенденцію до кооперативності, ніж британські. Відмінним є й те, що діалоги української лінгвокультури є більш емоційно забарвленими.

Спільною визначною рисою дискурсивних практик як британського, так і українського писемного соціально-побутового діалогу є кооперативність. Актомовленне оформлення демонструє відсутність промісивів та менасивів. Цей формат діалогу є найменш емоційно забарвленим як в українській, так і в британській комунікації. Типовим є й функціонування термінологічної та розмовної лексики, а також активне стилістичне вживання займенників 1-ої особи множини, еліпсису, однорідних членів речення. Відмінним – наявність вульгаризмів у британських листах та одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки – в українських.

Віртуальний формат соціального діалогу в обох лінгвокультурах реалізується в дискурсивних практиках, які оформлюються переважно простими реченнями зі специфічними візуальними засобами (зокрема, мультиплікацією літер та пунктуаційних знаків, зміною шрифту, емотиконами, картинками). Для них не є обов'язковим дотримання норм орфографії та пунктуації. Спільною рисою є високі показники кооперативності, активне вживання розмовної лексики, сленгізмів еліпсису, апозиопезису, прислівників розмовного мовлення, займенників 1-ої особи множини, одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки й емоційних висловлень, які мають різні доміанти в дискурсивних практиках британської та української лінгвокультур.

Зіставно-типологічний аналіз діалогових дискурсивних практик усного, писемного та віртуального спілкування у британській та українській лінгвокультурах показав, що базовою для них є акціонально-посесивна когнітивна модель діалогу, що визначає організаційні, регулятивні й динамічні особливості людської комунікації, пореплікове розгортання в режимі “стимул-реакція” і демонструють тенденцію до кооперативності. Відмінним є те, що діалог у британській лінгвокультурі характеризується активністю лексики підвищеного регістру мови та прикметниками характеристикації одного іменника, в українській – активністю одиниць із суфіксами суб'єктивної оцінки та більшою емоційністю, що пояснюємо особливостями менталітету британців та українців і граматичною будовою англійської і української мов.

Перспективою подальших розвідок є реконструкція когнітивних механізмів творення образності етнічного мовлення в різножанрових британських та українських діалогових дискурсивних практиках. Плануємо також залучити до аналізу й матеріал інших германських і слов'янських мов.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Борисов О.О. Когнітивно-інформаційна параметризація діалогу у британських та українських різножанрових дискурсивних практиках: монографія / відп. ред. А.В. Корольова. Чернігів : Десна Поліграф, 2016. 376 с.
2. Борисов О.О. Буттеві та соціокультурні аспекти протікання сучасного англійського та україномовного діалогічного дискурсу. *Мовні та концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. / відп. ред. А.Д. Белова. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2014. Вип. 47 (1). С. 131–138.
3. Борисов О. О. Інформаційний взаємовплив у сучасній британській та українській електронній бесіді. *Наукові записки Національного університету “Острозька Академія”*. Серія “Філологічна” : зб. наук. пр. / уклад.: І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2014. Вип. 44. С. 49–51.
4. Борисов О.О. Інформаційний взаємовплив у сучасній британській та українській електронній розмові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : зб. наук. пр. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. Київ : Логос, 2014. Вип. 25. С. 34–44.

5. Борисов О.О. Комунікативна ситуація суперечки в британському та українському діалогічному дискурсі. *Studia Linguistica* : зб. наук. пр. / відп. ред. І.О. Голубовська. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. С. 303–307.

6. Борисов О.О. Лінгвальні особливості британського та українського діалогічного дискурсу у чаті. *Наукові записки Національного університету “Острозька Академія”*. Серія “Філологічна” : зб. наук. пр. / уклад. : І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2014. Вип. 48. С. 40–43.

7. Борисов О.О. Діалог як іманентна форма мислення. *Studia Philologica* : зб. наук. пр. / гол. ред. І.Р. Буніятова. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. Вип. 4. С. 60–64.

8. Борисов О.О. Діалогічний спосіб суспільного буття. *Наукові записки Національного університету “Острозька Академія”*. Серія “Філологічна” : зб. наук. пр. / уклад. : І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2015. Вип. 58. С. 3–5.

9. Борисов О.О. Ізоморфні та аломорфні риси конструювання діалогу у британських та українських парламентських дебатах. *Наукові записки Національного університету “Острозька Академія”*. Серія “Філологічна” : зб. наук. пр. / уклад.: І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2015. Вип. 59. С. 28–31.

10. Борисов О.О. Комунікативна ситуація сварки у британському та українському діалогічному дискурсі. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. / відп. ред. А.Д. Белова. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2015. Вип. 51. С. 89–96.

11. Борисов О.О. Листи до редакції у британському та українському електронному публіцистичному медіа-середовищі. *Наукові записки Національного університету “Острозька Академія”*. Серія “Філологічна” : зб. наук. пр. / уклад. : І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2015. Вип. 53. С. 32–35.

12. Борисов О.О. Мовні особливості діалогічного мовлення у британських та українських форумах. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія “Філологічні науки” : зб. наук. пр. / гол. ред. О.А. Бабелюк. Дрогобич : Дрогобицький держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2015. № 4. С. 17–22.

13. Борисов О.О. Синтаксис впливу у діалогічному мовленні британських та українських користувачів блогів. *Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія “Філологія” : зб. наук. пр. / відп. ред. І.В. Ступак. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2015. № 17, Т. 1. С. 126–128.

14. Борисов О.О. Структурно-композиційні особливості британського та українського телеінтерв'ю. *Наукові записки Національного університету “Острозька Академія”*. Серія “Філологічна” : зб. наук. пр. / уклад. : І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2015. Вип. 56. С. 50–52.

15. Борисов О.О. Фазовість розгортання діалогічної взаємодії у британському та українському ток-шоу. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія* : зб. наук. статей / відп. ред. Н.Г. Єсипенко. Чернівці : ЧНУ, 2015. Вип. 751. С. 135–144.

16. Борисов О.О. Листи-зізнання у британському та українському електронному публіцистичному медіа-середовищі. *Наукові записки Національного університету “Острозька Академія”*. Серія “Філологічна”: зб. наук. пр. / уклад. : І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2016. Вип. 61. С. 23–25.

17. Борисов О.О. Невербальна комунікація під час британських та українських парламентських дебатів. *Studia Philologica* : зб. наук. пр. / гол. ред. І. Р. Буніятова. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. Вип. 6. С. 48–51.

18. Борисов О.О. Типологія адресата в сучасному діалогічному дискурсі (на матеріалі британських та українських ток-шоу). *Studia Philologica*: зб. наук. пр. / гол. ред. І.Р. Буніятова. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. Вип. 5. С. 80–83.

19. Борисов О.О. Стратего-тактичні та актомовленнєві особливості впливу в британській та українській віртуальній комунікації (на матеріалі діалогів чатів, блогів та форумів). *Science and Education a New Dimension: Philology* / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2015. III (16). Iss. 70. P. 36–40. ISSN 2308-5258.

20. Борисов А.А. Морфолого-стилистические и лексические особенности британских и украинских телеинтервью: сравнительный аспект. *Science and Education a New Dimension: Philology* / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2016. IV (21). Iss. 80. P. 16–20. ISSN 2308-5258.

21. Борисов А.А. Прагматические особенности британского и украинского ток-шоу: сравнительный аспект. *Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н.А. Добролюбова* : сб. науч. ст. / отв. ред. Б.А. Жигалев. Нижний Новгород: НГЛУ, 2016. Вып. 34. С. 11–20. ISSN 2072-3490.

22. Borysov O.O. Lexical Peculiarities of Dialogical Genres of Chat, Blog and Forum in British and Ukrainian Internet Space: a Comparative Aspect. *Path of Science. Philology* : electronic journal / ed. A. Kataev. Kharkiv, 2016. Vol. 2. (10). Pp. 4.1.–4.4. URL : <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/226>. ISSN 2413-9009.

23. Борисов А.А. Лексические особенности британских и украинских писем-вопросов в редакцию. *Лингвокультурное образование в системе вузовской подготовки специалиста* : сб. науч. тр. / отв. ред. В.Ф. Сатинова. Брест : БрГУ имени А.С. Пушкина, 2017. С. 118–122. ISSN 2519-4593.

24. Борисов О.О. Зіставний аналіз фреймових структур концептів британських та українських діалогічних жанрів усного природного формату спілкування. *Path of Science. Philology* : electronic journal / ed. A. Kataev. Košice, 2017. Vol. 3 (2). Pp. 3.1.–3.5. URL : <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/293/350>. ISSN 2413-9009.

25. Борисов О.О., Ботвинко К.С. Функціональні особливості “зіркового інтерв’ю” (на матеріалі сучасних англійських публіцистичних видань). *Актуальні питання філології* : зб. наук. пр. / відп. ред. Л.Ф. Омельченко. Київ : КиМУ, 2012. Вип. 3. С. 35–43.

26. Борисов О.О., Фурс Т.І. Гендерні особливості мовлення Джима Кері та Камерон Діаз у “зірковому” інтерв’ю (на матеріалі відеоматеріалів інтерв’ю з акторами Голівуду). *Актуальні питання філології* : зб. наук. пр. / відп. ред. Л.Ф. Омельченко. Київ : КиМУ, 2013. Вип. 3. С. 25–33.

27. Борисов О.О., Васильєва О.Г. Екстралінгвальні параметри діалогічної взаємодії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету* : зб. наук. пр. / відп. ред. В.О. Дятлов. Чернігів : ЧНПУ, 2014. Вип. 119. С. 27–30.

28. Борисов О.О. Комунікативний дискурс суспільства і діалогіка: лінгвофілософський аспект. *Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філологія* : зб. наук. пр. / гол. ред. Р.В. Болдирев. Київ : МІЛЕНІУМ, 2015. Вип. 5. Т. 7. С. 1–12.

29. Борисов О.О. Реципієнт повідомлення в сучасному діалогічному дискурсі (на матеріалі британських та українських жанрів соціального типу усної комунікації). *Здобутки та перспективи розвитку сучасного мовознавства* : міжнар. зб. наук. пр. / відп. ред. А.А. Калита. Київ : НТУУ “КПІ”, 2015. С. 135–143.

30. Борисов О.О. Комунікативний вплив в аналоговій комунікації (на прикладі британської та української лінгвокультур). *Релігія. Філософія. Культура* : зб. наук. пр. / відп. ред. М.Б. Богун. Чернігів : ЧНПУ, 2016. С. 198–203.

31. Борисов А.А. Стилистика синтаксиса как аспект влияния на собеседника в дискурсе устных жанров британской и украинской коммуникации социального формата. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe: Filologia* / ed. Adam Barczuk Warszawa : Aleja Jerozolimskaya, 2015. № 3. Р. 118–123.

32. Борисов А.А. Властно-типологический анализ диалога (на материале британского и украинского устного жанра разговора). *Современные технологии обучения иностранным языкам* : сб. науч. тр. / отв. ред. Н.С. Шарафутдинова. Ульяновск : УлГТУ, 2016. С. 196–201.

33. Борисов А.А. Фактор аудитории в коммуникативной ситуации британского и украинского ток-шоу. *Лингвокультурное образование в системе вузовской подготовки специалиста* : сб. науч. тр. / отв. ред. В.Ф. Сатинова. Брест : БрГУ имени А.С. Пушкина, 2016. Т. 1, № 1 (9). С. 110–115.

34. Борисов О.О., Клановець А.Ю. Діалог як специфічний вид дискурсу. *Мова. Культура. Комунікація* : матеріали I-ї Міжнар. наук. конф., (Чернігів, 16 квітня 2010 р.) / МОН України. Чернігів : ЧНПУ, 2010. С. 8–11.

35. Борисов О.О., Васильєва О.Г. Комунікація як міжособистісна взаємодія. *Мова. Культура. Комунікація : Семіосфера у динаміці* : матеріали II Міжнар. наук. конф., (Чернігів, 28 квітня 2011 р.) / МОН України. Чернігів : ЧНПУ, 2011. С. 13–15.

36. Борисов О.О., Васильєва О.Г. Поле адресата як складова інтерсуб’єктної комунікації // *Мова. Культура. Комунікація : На перехресті світів* : матеріали III Міжнар. наук. конф., (Чернігів, 26 квітня 2012 р.) / МОН України. Чернігів : ЧНПУ, 2012. С. 15–18.

37. Борисов О.О., Васильєва О.Г. Комунікативна ситуація як компонент діалогічної взаємодії. *Мова. Культура. Комунікація : Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах* : матеріали IV Міжнар. наук. конф., (Чернігів, 25 квітня 2013 р.) / МОН України. Чернігів : ЧНПУ, 2013. С. 5–8.

38. Борисов А.А. Диалог как коммуникативная интеракция. *Коммуникативные аспекты современной лингвистики и лингводидактики* : матеріали Международ. науч. конф., (Волгоград, 18 октября 2013 г.). Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2013. С. 221–225.

39. Борисов О.О. Компонентна дискретизація комунікативної ситуації. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців, (Чернігів, 25 березня 2014 р.). Чернігів : ЧНПУ, 2014. С. 4–6.

40. Борисов О.О. Графіко-фонетичні та морфологічні стилістично марковані засоби комунікативного впливу в британських та українських блогах. *Сучасні дослідження мови та літератури* : матеріали українсько-російської школи-конференції молодих учених, (Донецьк, 26–29 березня 2014 р.) / МОН України. Донецьк : ДонНУ, 2014. С. 43–46.

41. Борисов О.О. Комунікативна особистість та вплив у діалогічному дискурсі. *Мова в професійному вимірі : комунікативно-культурний аспект* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 17–18 грудня 2014 р.) / МОН України. Харків : НУЦЗУ, 2014. Ч. I. С. 31–33.

42. Борисов О.О. Природа інформаційного впливу у дискурсивних практиках. *Мова. Культура. Комунікація: Дослідження мови та літератури у глобалізованому світі*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., (Чернігів, 24–25 квітня 2015 р.) / МОН України. Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2015. С. 18–22.

43. Борисов А.А. Лексические особенности британских и украинских писем-отзывов в редакцию. *Актуальные вопросы германской филологии и лингводидактики* : матеріали XX Международ. науч.-практ. конф., (Брест, 26 февраля 2016 г.). Брест : Альтернатива, 2016. С. 57–59.

44. Борисов О.О. Перцептивний аспект діалогічної взаємодії (на матеріалі британського та українського дискурсу). *Мова. Культура. Комунікація : Інноваційні підходи до вивчення мов та літератур* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., (Чернігів, 22–23 квітня 2016 р.) / МОН України. Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2016. С. 10–12.

45. Борисов О.О. Стилiстика синтаксису британських та українських листiв-запитань до редакції. *Мови професійної комунікації : лiнговокультурний, когнiтивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 21 квітня 2016 р.) / МОН України. Київ : Кафедра, 2016. С. 29–30.

46. Борисов А.А. Сопоставительный анализ фреймовых структур концептов британских и украинских речевых жанров рубрики “письма в редакцию”. *Актуальные вопросы германской филологии и лингводидактики* : матеріали XXI Международ. науч.-практ. конф., (Брест, 3 марта 2017 г.). Брест : Альтернатива, 2017. С. 48–49.

47. Борисов О.О. Зіставний аналіз фреймових структур концептів chat/чат, blog/блог, forum/форум британської та української етнічної свідомості. *Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи*: матеріали Міжвуз. наук. Інтернет-конф., (Кам'янець-Подільський, 28–29 березня 2017 р.). Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2017. С. 30–36.

48. Борисов О.О. Когнітивно-семантичний аналіз ключових номінацій концептів *dialogue* та *діалог* : зіставний аспект (на матеріалі сучасних англомовних та україномовних лексикографічних джерел) // *Мова. Культура. Комунікація : Поширення інтегративних тенденцій у сучасних дослідженнях мов і літератур* : матеріали VIII Міжнар. наук. конф., (Чернігів, 28–29 квітня 2017 р.) / МОН України. Чернігів : ЧНПУ, 2017. С. 12–15.

АНОТАЦІЯ

Борисов О.О. Типологія британських та українських діалогових дискурсивних практик. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, МОН України, 2017.

У дисертації розроблено нову теоретико-методологічну концепцію для встановлення форматної, генезисної і жанрової типології британських та українських діалогових дискурсивних практик. Реконструйовано концептуальні моделі діалогу, представлені етнокультурними й етноментальними модифікаціями фреймів *DIALOGUE* / *ДІАЛОГ* в англійській та українській мовах. Обґрунтовано базовий статус усного формату природно-побутового типу діалогу, первинними мовленнєвими жанрами якого є розмова, бесіда, суперечка, сварка і який є джерелом для інших типів: соціально-політичного типу усного формату з вторинними мовленнєвими жанрами – інтерв'ю, ток-шоу, політичними дебатами; соціально-побутового типу писемного формату з вторинними мовленнєвими жанрами, до яких належать листи-відгуки, листи-запитання, листи-зізнання; соціального типу віртуального формату з вторинними мовленнєвими жанрами – блогом, чатом, форумом. Установлено типологічні закономірності й національно-культурні відмінності в мовних засобах конструювання різноформатних, різногенезисних і різножанрових британських та українських діалогових дискурсивних практик. Доведено гіперсистемний характер діалогу як універсальної когнітивно-дискурсивної моделі людської свідомості.

Ключові слова: діалогові дискурсивні практики, усний/писемний/віртуальний формати діалогу, природно-побутовий / соціальний типи діалогу, первинні / вторинні мовленнєві жанри діалогу.

SUMMARY

Borysov O.O. The Typology of British and Ukrainian Dialogical Discourse Practices. – Manuscript.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2017.

The thesis is devoted to typological categorization of British and Ukrainian dialogical discourse practices and ascertaining of their characteristic features. The dialogue is viewed as a universal complex dynamic cognitive-communicative-discourse construct that finds its realization in various social situations of information exchange between language speakers.

In particular, it reveals its linguocultural specificity in discourse practices of British and Ukrainian ethnic groups. Dialogical discourse practice proves to be a hypersystem that consists of the interconnected open subsystems of the oral, written and virtual communication that differ in their qualitative, quantitative and procedural parameters. The comparative analysis reveals that among the common features of these subsystems are their structure (component, level and module), “stimulus-reaction” pattern, and an access to the inventory of language, speech and non-verbal means of communication elaborated within the particular linguoculture. It has been established that the subsystem of the oral natural communication is the basic one for the oral, written and virtual social communication types, thus its genres (the conversation, the talk, the argument and the quarrel) generate all the other genres of the social interaction formats.

The typology of British and Ukrainian dialogical discourse practices has been established via dialogue parameterization. The latter is a polyparadigm methodological procedure of decomposition and classification of the national dialogical systems. The procedure presupposes three stages: 1) reconstruction of the prototypical verbal and non-verbal components of the frame structures of the ethnic dialogues of different formats and genres; 2) calculation of the prototypical interactional dominance in the dialogues of the primary speech genres; 3) establishment of the constitutive features of the ethnic dialogical situation and its module informational model development.

The information models of the British and Ukrainian dialogue reveal themselves in the meanings of the lexemes naming ethnically modified invariant DIALOGUE and ДІАЛОГ frames that possess a common action-possession structure. Yet in the British lingual mind the concept DIALOGUE contains the information about the dialogue being a means of some problem solution, whereas in the Ukrainian language cognitive space the facts about the object of the dialogue are foregrounded in the concept ДІАЛОГ.

The oral format of the British and Ukrainian natural everyday dialogical discourse practices is realized in such primary genres as the conversation, the talk, the argument and the quarrel. In the dialogues of the both cultures simple declarative sentences predominate. Colloquial and vulgar lexical units are employed to gain a necessary stylistic effect and influence the communication partner. Ellipsis, lexical and syntactical repetition are the most frequently used among the means of stylistic syntax. The diverse features are a greater activity of adjectives characterizing the same noun in British dialogical discourse practices and of the lexical units with the suffixes of subjective evaluation in the Ukrainian ones. Moreover, a greater number of emotional utterances are used in the Ukrainian dialogue.

The oral format of socio-political dialogical discourse practices represents itself in such secondary genres as the interview, the talk-show and the political debates. In comparison with the oral natural format the number of composite sentences increases both in the British and Ukrainian lingual spaces. Common is also an active use of terminology and colloquialisms as well as homogeneous parts of the sentence, stylistically used 1st person plural pronouns, lexical and syntactical repetition. The dialogues of the format are cooperative in both linguocultures, the Ukrainian ones tending to be more cooperative and emotional.

The written format of social everyday dialogical discourse practices develops such secondary genres as the question letter, the comment letter and the confession letter. It's one of the least emotionally coloured among the formats of Ukrainian and British dialogical communication. The common features of such dialogues are high cooperativity and the absence of such speech acts as the promissive and the menacive. Common is also the use of colloquial and terminological lexicon as well as stylistic functioning of 1st person plural pronouns, homogeneous parts of the sentence and ellipsis. Dissimilar is the fact that British dialogues contain vulgarisms and are characterized by the absence of the units with the suffixes of subjective evaluation, which are extensively used in Ukrainian letters.

The virtual format of social dialogical discourse practices is realized in such secondary speech genres as the blog, the chat, and the forum. The format is the most cooperative in both linguocultures. Characteristic of it is the usage of colloquialisms and slangisms. The interactions are formatted by simple sentences with specific visual means (letter multiplication, font change, emoticons, pictures etc.). They often violate the norms of mechanics, spelling and punctuation. The communication is filled with 1st person plural pronouns used for stylistic purposes. The syntax stylistics demonstrates dissimilarity in the proportions of ellipsis, aposiopesis, adverbs of colloquial speech, units with the suffixes of subjective evaluation. The Ukrainian virtual dialogue is more emotionally coloured in comparison to the British one.

The level of interactional dominance of the primary speech genres is not great. First of all, it concerns the conversation (the dominance is within the diapason of IR-difference=0-0,5 (Engl. IR-difference=0-0,4, Ukr. IR-difference=0-0,5)) and the talk (the diapason similarly expands: IR-difference=0-1 (Engl. IR-difference=0-0,9, Ukr. IR-difference=0-1)). Common is also the fact that the diapason of this level in the argument (IR-difference=0,2-1,5 (Engl. IR-difference=0,2-1,2, Ukr. IR-difference=0,2-1,5)), and, especially, in the quarrel (IR-difference=0,1-1,6 (Engl. IR-difference=0,1-1,6, Ukr. IR-difference=0,1-1,5)) is more expanded, which testifies to the greater activity of one of the interlocutors as for grasping communicative initiative.

A number of common features of the oral, written and virtual dialogue in the British and Ukrainian linguocultures have been revealed. Among them are the basic action-possession cognitive model that determines the organizational, regulative and dynamic peculiarities of dialogue interaction; and the dominance of cooperation tactics, as well as the speech act of assertion, ellipsis and colloquial units. The distinguishing is the fact that the British dialogue is less emotive, saturated with stylistically elevated lexemes (terminology and bookish words) and adjectives characterizing the same noun, whereas the Ukrainian dialogue is more emotive and filled with the lowered lexicon (namely colloquial, slang, dialectal and vulgar words), as well as units with the suffixes of subjective evaluation.

Keywords: the dialogical discourse practice, oral/written/virtual formats of the dialogue, natural everyday / social types of the dialogue, primary / secondary speech genres of the dialogue.

АННОТАЦИЯ

Борисов А.А. Типология британских и украинских диалоговых дискурсивных практик. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, МОН Украины, 2017.

В диссертации разработана новая теоретико-методологическая концепция построения форматной, генезисной и жанровой типологии британских и украинских диалоговых дискурсивных практик. Реконструированы концептуальные модели диалога, представленные этнокультурными и этноментальными модификациями фреймов *DIALOGUE* / *ДИАЛОГ* в современных английском и украинском языках. Обоснован базовый статус устного формата природно-бытового типа диалога, первичными речевыми жанрами которого выступают разговор, беседа, спор, ссора и который является источником для других типов: социально-политического типа устного формата с его вторичными речевыми жанрами – интервью, ток-шоу, политическими дебатами; социально-бытового типа письменного формата со вторичными речевыми жанрами, к которым относятся письма-отзывы, письма-вопросы, письма-признания; социального типа виртуального формата со вторичными речевыми жанрами – блогот, чатом, форумом. Установлены типологические закономерности и национально-культурные отличия в языковых средствах конструирования разноформатных, разногенезисных и разножанровых британских и украинских диалоговых дискурсивных практик. Доказан гиперсистемный характер диалога как универсальной когнитивно-дискурсивной модели человеческого сознания.

Ключевые слова: диалоговые дискурсивные практики, устный / письменный / виртуальный форматы диалога, природно-бытовой / социальный типы диалога, первичные / вторичные речевые жанры диалога.

Підписано до друку 13.09.2017 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Тираж 100. Зам. 92.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua